

Univerzita Karlova
v Praze
Fakulta humanitních studií
Katedra Elektronické kultury a sémiotiky

Diplomová práce

„Etika a současná média“

Autorka: Bc. Helena Odstrčilová
Vedoucí práce: Mgr. Irena Aimová

Praha, 2009

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne

.....

podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce Mgr. Ireně Aimové za rady, připomínky a čas, který mi věnovala.

Osnova:

1) <u>Úvod</u>	1
2) <u>Teorie etiky</u>	3
2.1. klasické koncepce – hledání definice	5
2.2. soudobá etika:	11
2.2.1. pluralistická teorie hodnoty	11
2.2.2. „nová etika“ v postmoralistním věku	12
2.2.3. fragmentovaná etika	16
2.2.4. etika odpovědnosti	17
2.2.5. Společnost hrabivosti? – Erich Fromm	23
2.2.6. Modely etického rozhodování: S. Boková a D. Elliottová	25
2.3. etika přesvědčování	28
2.3.1. kořeny přesvědčování	28
2.3.2. etické otázky reklamy a pravdivost medializovaných zpráv	28
2.4. etika v médiích	31
2.4.1. žurnalistická etika	32
2.4.2. o mediální etice v médiích	32
2.4.3. médiá v postmoralistní době	40
2.4.4. hlavní etické problémy v mediální sféře - narušování soukromí, střet zájmů, úplatky, klamání, osobní účast na zprávě, plagiátorství, „skrytá kamera“	42
2.4.5. bulvární žurnalismus	49
2.4.6. první světová válka a zrod propagandy	50
2.4.7. informační etika, etika v kyberprostoru	51
3) <u>Závěr</u>	

4) Seznam literatury

5) Přílohy

5.1. Dotazník

5.1.1. Ukázka dotazníku

5.1.2. Zpracování dat z dotazníku

5.2. Příklady etických kodexů

5.2.1. Etický kodex novináře

5.2.1. Etický kodex časopisu TÝDEN

5.3. Hodnocení informací v médiích (šetření CVVM)

1) Úvod

Práce se bude zabývat etikou v souvislosti se současnými médii. Hypotézou je, že i přes skutečnost, že v současné době neexistuje žádná ucelená koncepce etických principů, kterou by se jednotně řídila společnost jako celek – jako tomu bylo například v období jasné „nadvlády“ náboženské etiky -, stále jsou relevantní určitá etická pravidla a lidé pocítují jejich potřebu.

Cílem práce tedy je získat určitý základní obraz toho, jaký je postoj současné veřejnosti k etice, zejména k etice médií (neboť současná média etická pravidla nejen zprostředkovávají, ale také – spolu s celkovým obrazem reality – spoluutváří) a především, jakým způsobem se k mediální etice vztahují média samotná, a po získání této představy potvrdit, či vyvrátit výše uvedenou hypotézu.

Metodami práce budou deskripce a komparace významných dosavadních přístupů a vlastní analýza problematiky na základě nejen porovnání různých koncepcí, ale také rozboru příkladů často se opakujících témat v člancích, ve kterých média pojednávají problematiku související s etikou v nich samých. K získání jistého obrazu o názoru veřejnosti zmíněné postupy doplní rozbor dat z dotazníku, který se snaží zachytit pohled respondentů na etiku obecně a na etiku v současných médiích zvláště. (Přesněji řečeno prezentované postoje respondentů, neboť dotazník je spíše průzkumem veřejného mínění

na menším vzorku, než výzkumnou studií, která by si žádala výpovědi respondentů ověřovat pomocí různých metod, jako je „lži-skóre“, což by bylo pro účely této práce nadbytečné.)

V teoretické části práce bych ráda ukázala různé podoby etiky v historii této disciplíny i v současnosti. Nejprve budu v stručném pojednání o některých významnějších etických konceptech hledat definici etiky v klasickém období. Pro tento účel jsem vybrala zejména známé autory a jejich koncepce, které zastupují různé (významné) úhly pohledu na etiku. U Kanta se například jedná o názor, že morální síla přebývá spíše v jednání samotném, než v osobě, která jedná. Jiné etické teorie (např. Aristotelova) kladou důraz na jednajícího, Nietzsche zase vnáší do problematiky výrazný subjektivismus.

Klíčem pro výběr koncepcí bylo, že se všechny nějakým způsobem vztahují k pojetí, které práce přijímá – tedy pojetí etiky odpovědnosti. Antická etika – obecně řečeno – je charakterizovatelná životně praktickou orientací, vede jednání, etické otázky nahlíží personalizovaně. Etika odpovědnosti naopak klade důraz na širší odpovědnost člověka nejen za sebe samého.

V křesťanské etice se objevuje v mravním hodnocení časová dimenze budoucnosti, která je velmi důležitá i v etice odpovědnosti, ačkoli jiným způsobem. Křesťanská etika klade důraz na princip spásy po pozemském životě, etika odpovědnosti zdůrazňuje odpovědnost člověka za budoucnost následujících generací. V případě křesťanské etiky je tedy dimenze budoucnosti mnohem „individualističtější“.

Utilitarismus přináší myšlenku, že důsledky jednání jsou důležité při posuzování jeho etičnosti. To je etice odpovědnosti, zdůrazňující nutnost zvažovat důsledky svého jednání do (i velmi daleké) budoucnosti, zajisté velmi blízké.

Kant přichází s představou, že morální síla přebývá spíše v jednání samotném, než v osobě, která jedná. Hans Jonas, představitel etiky odpovědnosti, předchozím etikám vytýkal, že se jejich mravní zásady omezují pouze na jednajícího a jeho současníky. V obou případech – i když srovnání je samozřejmě obtížné – je tedy (například ve srovnání s antickou etikou či Nietzscheovým subjektivismem) důraz na jedince mnohem menší.

Po pojednání dalších vybraných etických koncepcí (současných) – zejména práce Lipovetskyho a etiky odpovědnosti Jonase a Levinase - se v práci budu zabývat aplikací etiky a konkrétně etikou v médiích. Pojednám mimo jiné o tom, jakým způsobem média ovlivňují současnou etiku, a zmíním hlavní etické problémy v mediální sféře.

Další část práce se pak bude zabývat odrazem mediální etiky v médiích samotných. Na výběru reprezentativních ukázek (často opakovaných témat) z rozsáhlejšího monitoringu českých i zahraničních médií bych ráda ukázala, jakými způsoby se etická témata spjatá s médii zobrazují v nich samých.

Z trochu jiného úhlu pohledu na problematiku nahlíží můj dotazníkový průzkum zaměřený na vnímání etiky a etiky v médiích zvláště širší veřejností. Rozbor získaných dat jsem umístila do přílohy práce.

Doufám, že se mi v této práci podaří vytvořit jistý základní obraz vnímání současné etiky v médiích, který by mohl být odrazovým můstkem pro hlubší zkoumání v budoucnu. Mým cílem je zejména ukázat, jak již naznačila hypotéza, že současná doba není „neetická“ a že ačkoli většina lidí klade důraz zejména na individuální hodnocení situace, přesto převládá (i u nich) pocit, že určitý etický rámec je ve společnosti důležitý a nutný.

2) Teorie etiky

Po dlouhá staletí poskytovala západním společnostem jednotný etický rámec náboženská víra, přesněji řečeno to byla církev, kdo „vysílal do oběhu“ etická pravidla pro veškeré lidské jednání.

V dnešní době naše společnost funguje ve znamení plurality. Legislativa určuje, co se smí / nesmí, ale rozhodnutí, která nespádají pod právní úpravu, činí lidé na základě svého individuálního a subjektivního zhodnocení. Působí při tom na nás mnoho různorodých vlivů – výchova, působení učitelů ve škole atd. atd. Přičemž pro nás významné osoby, které působí na utváření naší osobnosti, zastávají zase velmi různorodé principy.

Někdo se stále řídí principy náboženství, jiný vyznává východní filosofie apod., mnozí z nás nejsou oddáni žádnému ucelenému souboru etických pravidel. V dnešní době se k nám etické principy dostávají hlavně prostřednictvím médií, která etické normy nejen reprodukují (odrážejí ve vysílání), ale také produkují – nastavují nové (např. posouváním hranic toho, co ještě je, a co už není vhodné pro zveřejnění v televizi).

V rámci odborné literatury se etikou médií zabývají například Philip Patterson a Lee Wilkins v knize Media Ethics. Tato kniha nabízí mnoho úhlů pohledu na etiku a poskytuje hned řadu různých modelů, které mohou jednotlivci napomoci při činění etických rozhodnutí.

Některé mediální organizace mají své rámcové etické kodexy, v jiných se hledí hlavně na problematiku legislativy a etická rozhodnutí jsou ponechána zcela v rukou jednotlivců.

Níže uvádím několik odkazů na názory a poznatky lidí, kteří se v současné době zabývají etikou médií:

Ve své poslední knize „Skeptická etika“ hledá W. Weischedel koncepci etiky, která by odpovídala dnešní, skepsí určené době. Domnívá se, že to může být jen skepticky koncipovaná etika. Tento znalec dějin filosofie hodnotí dřívější, metafyzicky fundované etické systémy jako přežilé. Nemohou prý dnes obstát před nároky, které na filosofické myšlení klade současná skeptická mentalita. Weischedel je shledává dogmatickými, nejsou prý prověřené radikálním tázáním. Ve věku univerzální skepse prý patří metafyzické zdůvodňování minulosti. Ideu Weischedelova projektu vyjadřuje základní teze: filosofická etika je dnes upřímně možná jen jako skeptická etika. Nad touto tezí vzniká otázka, kterou bude třeba průběžně aktualizovat: je teze odůvodněna pouhým stavem vývoje filosofie,

jenž dospěl k vládě skepse, nebo je prokázáno, že současný stav je v tomto ohledu pravdivý? Postulát korelace přítomnosti a pravdivosti by tu byl mimořádně dogmatický. Protože Weischedel patří k filosofům, kteří jsou citliví na zvláštnosti dějinného myšlení, je vhodné mít distinkci časovosti a pravdivostní hodnoty po ruce.

Štefan Hríb, šéfredaktor slovenského týdeníku Týždeň na konferenci „Svobodná společnost a mediální etika na prahu 21. století“ pod patronací Občanského institutu, Mladých konzervativců, Mladých křesťanských demokratů a nadace Konrad Adenauer Stiftung, která se konala v listopadu 2005, uvedl, že žurnalistika trpí nedostatkem profesionalismu.

Etikou médií se zabývala například také Bc. Marika Blažková v ročníkové práci „Mediální etika vs. multikulturalismus“. Píše zde mimo jiné: *„Současná informační společnost na jedné straně pluralitě názorů a porozumění napomáhá relativně snadnou dostupností informačních zdrojů, na druhou stranu však ty hlasy, co se ocitly za obráceným zrcadlem, pomáhá umlčovat. Je hlavně na redakcích jednotlivých médií, aby proti těmto jevům bojovaly. Aby etické kodexy nebyly jen mrtvým kusem papíru, ale žijícím dokumentem, který reaguje na dění kolem sebe. Novináři nejsou dokonalými strážnými psy demokracie. V pluralitní společnosti nelze spoléhat na to, že nám ji někdo ohlídá. Nová média v éře digitalizace a Internetu naštěstí napomáhají demokratizačním procesům a velké zahraniční listy si začínají uvědomovat sílu spodních vod. Bloggeři, jakkoliv jsou dehonestováni označením „guys in pyjamas“, budou v první linii, a na nesrovnalosti budou upozorňovat.“*

2.1. Klasické koncepce – hledání definice

Slovo „etika“ je odvozeno od řeckého slova *ethos*, čili zvyk, obyčej, mrav, péče, charakter. Tento pojem se běžně užívá pro označení disciplíny zabývající se morálními jevy, která je součástí praktické filosofie.

Sokol definuje etiku jako „*filosofickou nauku o dobrém jednání*“, která se snaží „*najít společné a obecné základy, na nichž stojí morálka, případně ji zdůvodnit*“. (Sokol: 2007: s. 299)

Etika se tedy zabývá teoretickým zkoumáním hodnot a principů, které usměrňují lidské jednání v situacích, kdy existuje možnost volby prostřednictvím svobodné vůle. Hodnotí činnost člověka z hlediska dobra a zla. Tato disciplína se dělí na několik dalších: např. etika analytická, autonomní, deontologická, environmentální, evoluční, feministická, heteronomní, individuální, žurnalistická atd.

Koncepce vybrané v této kapitole pro hledání definice etiky pro klasické období mají společné to, že jsou (významnými a známými) příklady hlavních úhlů pohledu na etiku. Některé koncepce kladou v hodnocení toho, co je etické, hlavní důraz na jednajícího, jiné na jednání. V utilitarismu se objevuje myšlenka, kterou později nalezneme (v jiné podobě) i u Jonase či Levinase a kterou vlastně (zase v jiné podobě) můžeme najít i v etice křesťanské – totiž důraz na budoucnost. Ten je u Jonase ústředním motivem jeho etiky odpovědnosti, ke které se propracujeme v další části práce a k níž se tato práce přiklání.

Základní pojetí etiky pochází od Řeků, kteří rozdělili svět filozofie na tři části. Estetika byla studiem krásného a toho, jak může člověk rozebírat krásu, aniž by se spoléhal pouze na subjektivní hodnocení. Epistemologie byla studiem vědění, debat o tom, co zakládá učení a co je lidská mysl schopna poznat. Etika byla studiem toho, co je dobré, a to jak pro jedince, tak pro společnost. Řekové se starali o individuální ctnosti jako jsou odvaha, spravedlnost, umírněnost a moudrost, stejně jako o společenské ctnosti, jako je svoboda.¹

V klasickém období antické filosofie patří bezesporu mezi nejvýznamnější filosofy zabývající se mimo jiné etikou Sokrates, Platon a Aristoteles. Sokrates byl přesvědčen, že

¹ Patterson, Wilkins: 1998: kap. I.

zlo spočívá v nevědění. Pokud se toto nevědění odstraní a člověk pozná dobro, nekoná zlo, neboť není rozumné proti poznanému a uznanému dobru konat.

Platonova etika je spojením jeho myšlenky nejvyšší ideje (idea nejvyššího dobra, které je nadřazeno všemu ostatnímu jako nejvyšší cíl, je posledním cílem světa) s názorem, že na světě idejí se člověk podílí nesmrtelnou duší. Cílem člověka je osvojit si nejvyšší dobro tak, že se pozvedne do nadsmyslového světa, přičemž jeho tělo je poutem, které mu v tom brání (je „hrobem duše“). Ctnost je stavem, kdy se duše nejvíce přibližuje tomuto cíli. Prostředkem dosažení tohoto cíle je uchopení idejí, což je možné skrze věci viditelné na tomto světě, jelikož jsou odrazem věcí ideálních. Skutečná ctnost je založena na vědění.

„Dobře žít a dobře jednat (...) není nic jiného než být blažen (...). A být blažen (...) záleží v dobře žít, „dobře žít“ (...) znamená žít v souladu se zdatnostmi. To (...) je konečný cíl a blaženost a nejvyšší dobro.“ (Aristoteles: 2005: s. 20)

Aristoteles věřil, že základním dobrem člověka je štěstí – které někteří překládají jako „vzkvétání“. Vzkvétáním Aristoteles myslel vykonávání „praktického úsudku“ při provádění jakékoli jednotlivé činnosti skrze ustavení vysokých standardů. Věřil, že jsou praktické úsudky prováděny jednotlivci. Nejvyšší ctností pro něj bylo občanství a nejvyšší forma občanství byla znázorněna příkladem státníka, politika, který ve svém každodenním životě užíval tolik praktické moudrosti, že pozdvihl řemeslo v umění.

Aristoteles byl přesvědčen, že lidé a jejich jednání, nikoli zvláštní sady pravidel, jsou morálním základem jednání. Cesta k etickému jednání je dle Aristotela následující: Je nutné vědět, co děláte, volit jednání pro ně samé a toto jednání musí pramenit z pevného charakteru.

Někdy bývá Aristotelova filozofie redukována na pojetí „zlaté střední cesty“: Ctnost spočívá ve středu mezi dvěma krajnostmi. Odvaha, například, je střed mezi ztřeštěností na jedné a zbabělostí na druhé straně. Ale abyste si pro sebe určili onen střed, musíte provádět praktický úsudek, jednat podle vysokých standardů a v souladu s pevnými a neměnnými charakterovými rysy. Ve skutečnosti proto prostřední místo ctnosti není jediným bodem na přímce, která je stejná pro každého jednotlivce. Jedná se spíše o škálu, která se individuálně liší při vyhýbání se nežádoucím extrémům. Hledání zlaté střední cesty znamená, že individuální jednání mezi sebou nejsou rozpojena, ale spíše že tvoří celek, o který by člověk s dobrým charakterem měl usilovat.

Zásadám křesťanské etiky se věnuje morální teologie. Popisuje požadavky, podle nichž se má řídit každý křesťan, čili člen křesťanské církve nebo vůbec člověk věřící v Krista.

Křesťanská etika vzniká z židovského nábožensko-kulturního základu a je syntézou velkého množství vlivů, mezi které patří stoicismus, novoplatonismus, Aristotelova etika a učení Ježíše. Základní příkázáními křesťanské etiky jsou milovat Boha (jediného) a milovat bližního.

Podle novozákonní etiky křesťanské etické jednání nevede k ospravedlnění v Ježíši Kristu (resp. Bohu), nýbrž z něho vychází. Křesťanská etika je založena na víře v rovnost před Bohem, z čehož vyplývá požadavek, aby věřící žili v míru s ostatními lidmi a soucítili s trpícími.

Za největšího teologa považuje katolická církev Tomáše Akvinského, kterého dokonce (v roce 1323) prohlásila za svatého. **Tomáš Akvinský** vymezil hranice mezi vírou a rozumem a usiloval o tom nastolit mezi nimi harmonii. V tom lze nalézt inspiraci Aristotelovou prací. Byl přesvědčen, že pravda je pouze jedna, ale vedou k ní dvě cesty – cesta rozumu a cesta víry, neboli cesta zjevené pravdy, které já poznatelná lidským rozumem.

Myšlenku **utilitarismu**, což je filosofický a etický směr, který za cíl a měřítko lidského jednání pokládá hledání blaha, prospěchu, užitku a naopak omezování utrpení a bolesti, formulovali Jeremy Bentham a později John Stuart Mill v 17. století a vnesli tak do diskusí o etice zcela novou myšlenku: Důsledky jednání jsou důležité při rozhodování, zda je jednání etické. Podle utilitaristického pohledu může být považováno za etické ublížit jednomu člověku ve prospěch větší skupiny. Tento princip je například ospravedlněním investigativní novinářiny, která může ublížit jednotlivcům, ale jejíž výsledky jsou vytištěny či vysílány s nadějí, že poskytnou větší společenské dobro.

Svým zaměřením na důsledky jednání dokončuje utilitarismus kruh, který začal Aristotelem. Aristoteles se při vytváření své zlaté střední cesty zaměřil na jednajícího. (Kant se ve svém kategorickém imperativu zaměřuje na jednání, zatímco Mill se v utilitaristické filozofii zaměřuje na výsledek.)

V utilitaristické teorii není ničím šťastím hodnotnější než štěstí někoho jiného – kvantita a kvalita se rovnají. V demokratických společnostech je toto obzvláště důležité pojetí, protože se dá dobře propojit s určitými společenskými a politickými cíli.²

Kategorický imperativ **Immanuela Kanta** prosazuje, že by jedinec měl jednat na základě předpokladu, že by se volby, které činí, mohly stát univerzálním pravidlem. „*Jednej jen podle té maximy, o níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem.*“ (Kant: 1976: s. 62.)³ Nadto tvrdí, že je s lidskostí vždy nutno nakládat jako s účelem, a nikdy jen jako s prostředkem. Kant nazval tyto dvě maximy „kategorickými“ imperativy, čímž dával najevo, že jejich požadavky nepodléhají situačním faktorům. Lze zde najít jistou podobnost se zlatým pravidlem Bible: „Čiň jiným tak, jak bys chtěl, aby oni činili tobě,“ které je taktéž zaměřeno na povinnost.

Kantova etická teorie je založena na názoru, že morální síla přebývá spíše v jednání samotném, než v osobě, která jedná. Tato etická teorie se liší od Aristotelovy v tom, že přesouvá názor na to, co je etické, z jednajícího na jednání samotné. To neznamená, že Kant nevěřil v morální charakter, ale spíše že lidé mohou jednat morálně z pocitu povinnosti, i když je třeba jejich charakter vede spíše k jinému jednání.

Pro Kanta bylo jednání morálně ospravedlněno pouze, když bylo vykonáno z povinnosti, a v Kantově morálním universu byly pouze dva druhy povinnosti. Přísné povinnosti byly obecně negativní: nezabiješ, neporušíš slib, nezalžeš. Záslužné povinnosti byly pozitivnější: pomáhej druhým, rozvíjej svůj talent, ukaž vděčnost.

Testem morálního jednání je podle Kanta jeho univerzálnost – zda může být použito na každého. Pod záštitou Kantova kategorického imperativu může reportér uplatňovat několik privilegií, jako například právo lhát nebo právo narušit soukromí, aby získal příběh. Kantův úhel pohledu připomíná, čeho se vzdáváme – pravda, soukromí atd. – když činíme nějaké etické rozhodnutí.

Kant zasazuje problematiku etiky do souvislosti se svým pojednáním o vůli, kterou chápe jako rozumové chtění, jako „praktický rozum“. Jediné samo o sobě, nepodmínečně (absolutně) dobré je dobrá vůle o sobě. Ostatní vlastnosti (např. ctižádost, vytrvalost atd.) jsou jen prostředky, které slouží vůli, jsou tedy mravně indiferentní, neb se to může použít dobře i špatně - to závisí na vůli. Vůle má hodnotu sama o sobě, i kdyby nevedla k žádným

² Patterson, Wilkins: 1998: kap. I.

³ Maxima - největší pravidlo, nejvyšší zásada, zvláště v mravním ohledu

účinkům, nesoudí se její dobrota podle činů (utilitarismus), což zahrnuje v sobě fakt, že je absolutně dobrá.

Morální je pouze ten čin z povinnosti, ke kterému nechováme vlastní náklonnost, tedy filantrop, který pomáhá, nejedná s mravním obsahem. Jeho maxima bude mít mravní hodnotu tehdy, když se bude muset nutit, když nebude k činu chovat náklonnost, neboli když bude muset překonat svou žádostivost ve jménu povinnosti (zákona). Konat dobro z povinnosti, nikoli z náklonnosti. Povinností každého je udržet si dost blaženosti k tomu, aby ho to nesvádělo k porušování povinností.

Jednání z povinnosti nemá svou morální hodnotu v účelu, který jím má být dosažen, nýbrž v maximě, podle níž se o něm rozhoduje, nezávisí tedy na skutečnosti předmětu chování, nýbrž pouze na principu chtění, podle něhož se jednání uskutečnilo bez ohledu na veškeré předměty žádostivosti.“ (Kant: 1976: s. 29)

Vůdčím pojmem **Nietzscheho** koncepce je „vůle k moci“, která se postupně stává základním metafyzickým principem, pronikajícím celek skutečnosti. Vůle k moci je nepodmíněným principem neustálého sebe-přemáhání, úsilím o to být více, než doposud. Celek skutečnosti jako takový nemá žádný jiný smysl, než překonání dosavadních úspěchů jedince či skupiny v boji o přežití - v tom spočívá tzv. „nihilismus“ (hrůza z toho, že žijeme nadarmo). Nietzsche byl přesvědčen, že se nihilismu mnozí myslitelé snažili čelit koncipováním tzv. „morálky“ ustavující nejvyšší hodnoty, což ale podle Nietzscheho znamenalo zfalšování skutečné povahy bytí (tedy směřování k tomu, aby bylo více, než doposud). Aktivní nihilismus oproti tomu znamená přitakat absenci smyslu a cílů a žít tvořivě.

Nihilismus podle Nietzscheho znamená, že není pravdy, není morálky a není náboženství. Problém běžné morálky Nietzsche spatřuje v tom, že hlásá mravní principy, ale jednání se přitom jimi neřídí. To je zjevné v nihilismu, který je „vírou v absolutní bezhodnotovost“. Důvod nutnosti nihilistického převratu morálky spočívá v ní samé – obrátila se totiž podle Nietzscheho proti životu.

Je nutné nově stvořit morálku, provést přehodnocení všech hodnot, přičemž základní hodnotou nového hodnotového řádu se má stát život – přitakání životu, vůle k životu.⁴

⁴ Weischedel: 1992: kap. 28

Toto přehodnocení je nutné, protože hodnoty starého řádu jsou úpadkové: „*Život sám je mi instinktem pro vzrůst, pro trvání, pro hromadění sil, pro moc: kdy chybí vůle k moci, je úpadek. Moje teze jest, že všem nejvyšším hodnotám lidstva tato vůle chybí – že vládnou pod nejsvětějšími jmény hodnoty úpadkové, hodnoty nihilistické.*“ (Nietzsche: 1929: s. 13)

Nietzscheho etika je etikou Nadčlověka, který je měřítkem všeho. Likviduje staré hodnoty a vytváří nové – své vlastní, takové, jaké chce. U Nietzscheho se tedy objevuje přístup, který nalezneme i u mnoha pozdějších autorů (jako je například Lipovetsky) - zdůraznění subjektivity v pojednávání a hodnocení etiky.

2.2. Soudobá etika

2.2.1. Pluralistická teorie hodnoty

Moderní filozof William David Ross založil svou etickou teorii na víře, že mezi sebou obvykle o výtečnost v našem etickém rozhodování „soupeří“ více etických hodnot, neboli že člověk může být vystaven konfliktu mezi povinnostmi a nemusí být vůbec zřejmé, která z nich má přednost. V tomto se liší například od Kanta, který předkládal pouze jednu základní hodnotu. Pro Rosse jsou si tyto soutěžící etické nároky, které nazývá povinnosti, rovné, za předpokladu, že okolnosti určité morální volby si jsou také rovné. Jinak řečeno je moje povinnost evidentní, pokud není v konfliktu s jinou zřejmou povinností. Tyto povinnosti nezískávají svou morální váhu ze svých důsledků, ale z vysoce osobní povahy povinnosti.

Ross navrhl šest typů povinností: Ty povinnosti, které se opírají o předchozí vlastní jednání (povinnosti *věrnosti*, založené na implicitním či explicitním slibu, a povinnosti *nápravy*, vznikající z dřívějšího nesprávného jednání), povinnosti *vděčnosti*, které se opírají o předchozí jednání druhých, povinnosti *spravedlnosti*, které vznikají z nezbytnosti zajistit spravedlivé a záslužné rozdělení radosti a štěstí, povinnosti *dobročinnosti*, které se opírají o skutečnost, že na světě existují druzí lidé, jejichž úděl můžeme zlepšit, povinnosti *sebezlepšování*, které se opírají o skutečnost, že můžeme zlepšit svůj vlastní stav, a jedna negativní povinnost, totiž povinnost *neubližovat druhým*.

Rossova typologie povinností dobře funguje pro profesionály, kteří musí často vyvažovat soupeřící role. Také do etického usuzování přináší potvrzující pojmy prvenství společenství a vztahů, jakožto způsob vyvážení tradice mnoha západních filozofických teorií, velmi založených na právech.

Rossův koncept skupiny povinností umožňuje tomu, kdo se eticky rozhoduje, ocenit a považovat za důležité aspekty situace, aniž by došlo ke ztrátě hodnoty následování nějakých pravidel. Stejně jako Kant, i Ross rozdělil své povinnosti do dvou druhů. *Povinnosti prima facie (jasné povinnosti)* jsou takové, které se zdají být správnými z důvodu povahy samotného jednání. *Řádné povinnosti* jsou ty, které jsou za určitých okolností nadřazené. Dostávání se k své řádné povinnosti od prima facie povinností vyžaduje, abyste zvážili, který etik pojmenovává morálně relevantní rozdíl.⁵

⁵ Patterson, Wilkins: 1998: kap. I.

Pluralismus nezpochybňuje možnost pravdivého poznání a hodnocení (jako například relativismus), pouze upozorňuje, že u složitých témat může být takových poznání a hodnocení víc, aniž by některá musela být nesprávná. Pluralismus (jako všechny etické koncepce založené na subjektivitě) tedy odporuje konceptům, které jsou zaměřeny spíše na určité (zvnějšku dané) společenské normy. Například tedy morálkám založeným na náboženské víře.

Složitější je to u Kanta, který morálku dělí na heteronomní (předepsanou zvenčí někým jiným) a autonomní (kterou si svobodný subjekt dává sám). Ovšem k tomu podle Kanta potřebuje maximu, která je „nutným postulátem praktického rozumu“ – čili kategorický imperativ, který má v sobě předpoklad, že by se mohl stát *univerzálním* pravidlem.

2.2.2. „Nová etika“ v postmoralistním věku

„Počínaje osvícenstvím se moderní člověk snažil vybudovat základy nové morálky nezávislé na náboženských dogmatech a neodvolávající se na žádné zjevení, morálky oproštěné od strachu z odplaty na onom světě.“ (Lipovetsky: 1999: s. 13)

Plodem této „protináboženské ofenzívy“ byla první vlna moderní laické etiky (cca 1700-1950), která přenesla závazky vůči bohu do všední lidské sféry a vedla k pocitu absolutní povinnosti. Morální závazky, povinnosti člověka a občana byly zdůrazňovány a idealizovány. *„První cyklus moderní morálky fungoval jako náboženství laické povinnosti.“ (tamtéž: s. 14)* Modernisté vyznávali laické, nenáboženské hodnoty, ale s morální tradicí odříkání („dědictvím“ náboženských etik) se vlastně nerozešli, pouze vyměnili závazky vůči Bohu za závazky spadající do všední lidské sféry – povinnost vůči sobě samému, druhým a kolektivu.⁶

Toto období ustoupilo postmoralistní době "etiky třetího typu", v níž ideologická moralizující prohlášení ztratila na významu. „Náboženství“ povinnosti se rozpadlo a mezi nejvyšší hodnoty se dostalo individualistické právo na štěstí. Ani to však neznamená jakousi „totální etickou anarchii“ – stále nalezneme mnoho obecně přijímaných kritérií, jejichž přijetí společnost od jedince očekává: např. úcta k člověku a odpovědnost vůči druhým lidem.⁷

„Začala se utvářet nová logika procesu sekularizace morálky, která již nespočívá pouze v potvrzování etiky jako nezávislé sféry zjevených náboženství, nýbrž ve

⁶ Lipovetsky G.: Soumrak povinnosti, Předmluva

⁷ Trapková L.: Etické komise a postmoralistní doba (článek)

společenském rozpuštění její náboženské formy, již je povinnost sama o sobě.“ (Lipovetsky: 1999: s. 14) Demokratické společnosti se již po několik desetiletí snaží urychlit tzv. „druhý práh“ sekularizované etiky, jakýsi věk po skončení povinnosti. Zejména tím je nová etická kultura výjimečná – poprvé v historii se objevuje společnost, která „*nevelebí nejvyšší příkázání, právě naopak: snaží se je zjemnit a zbavit věrohodnosti, odmítá ideál odříkání a systematicky povzbuzuje okamžitá přání, egoistické vášně, soukromé a hmotné štěstí*“ (tamtéž). Neuznáváme již hodnotu oběti, běžná kultura se již nevyznačuje diktátem přísných požadavků, ale naopak uznává blahobyt a zdůrazňuje subjektivní práva. Autonomie morálky oproti náboženství byla dříve sice v principu uznávána, ale v praxi „negována“ absolutností povinnosti. Tento rozpor již neplatí. „*Tím, že se etika v zásadě organizuje vně formální povinnosti, naplňuje od nynějška s veškerou radikalitou období >odvratu od náboženství< ...*“ (tamtéž). Překročili jsme práh povinnosti a řídíme se jakousi minimální etikou, jejíž součástí nejsou povinnosti, ani sankce. Došlo k vytvoření *postmoralistních* společností⁸.

Nástup postmoralistní logiky ovšem neznamená, že by vymizely „otevřeně moralistní požadavky“ – různě intenzivní v různých zemích. „*Pojem konce povinnosti není synonymem společností, jež by vyznávaly pouze permissivní toleranci a snažily se jen o rozšíření individuálních práv.*“ (Lipovetsky: 1999: s. 15) Příkladem mohou být například spory kolem potratů. Ačkoli je ve společnosti neuznávající povinnost „absolutistický duch“ v menšině, neznamená to, že neexistuje. Etická debata není odklonem od povinnosti zmírněna, naopak se vyostřuje a dochází k prohlubování rozdílů mezi perspektivami.

„*I když je pošetilé ztotožňovat konec epochy povinnosti s dezintegrací veškerých morálních hodnot, je třeba připustit, že přispěl k rozkladu pevných forem zařazení a sebekontroly a v mnoha oblastech společenského života posiluje zhoubný rozmach bezbřehého individualismu. (...) Společnost nevyznávající povinnost přispívá svým způsobem k fragmentarizaci a dualizaci demokracií, neboť zároveň vytváří normalitu i anomálie, více integrace i vylučování, více hygienického sebezpozorování i autodestrukce, více hrůzy z násilí a zároveň větší banalizaci zločinnosti, větší zapouzdřování a větší bezdomovectví. (...) Všude vítězí individualismus, který nabývá dvou radikálně protichůdných podob: integrované a autonomní, vůdčí a mobilní pro většinu a >vyprázdněné<, ďábelské a bez budoucnosti pro nové menšiny vyděděnců. (...) V době*

⁸ Postmoralistní společností Lipovetsky míní kulturu, která používá imperativy jen výjimečně, ve které neexistuje požadavek oběti, která „*staví normy blahobytu nad nejvyšší ideální povinností*“ (Lipovetsky: 1999: s. 15) a nadřazuje subjektivní práva nepřijemným povinnostem. „*Postmoralistní společnost – to znamená společnost odmítající rétoriku přísné, úplné a manicheistické povinnosti a zároveň oslavující individuální práva na autonomii, touhu a štěstí.*“ (tamtéž)

vyhasínání náboženství povinnosti nejsme svědky všeobecného úpadku hodnot, nýbrž těsného styku dezorganizačního procesu s procesem etické reorganizace, pramenící ze samotných norem individualismu. O postmoralistní epoše je třeba uvažovat jako o >organizačním chaosu<.“ (Lipovetsky: 1999: s. 17)

Individualismus má dvě podoby. První (tzv. zodpovědný individualismus) se váže s morálními pravidly, slušností a budoucností, ve druhé podobě individualismu (nezodpovědný individualismus) je „každý sám za sebe“. Důležité pro budoucnost je potlačení nezodpovědného individualismu a nové definování politických, společenských a dalších podmínek schopných podpořit rozvoj individualismu zodpovědného. V naší nové epoše ovšem nemáme žádný „věrohodný celistvý model“, kterého bychom se mohli držet. Zároveň redukuje-li etiku na ji samou, tváří-li se jako „všelék“, „*připomíná spíše kosmetickou operaci než nástroj, jenž by byl schopen napravit neřesti nebo výstřelky našeho individualistického a technickovědeckého světa.*“ (Lipovetsky: 1999: s. 19)

Lipovetsky obhajuje etiku, který by byla inteligentní a použitelná, nikoli idealistická, ale reformátorská, prosazující realistické změny (ne imperativní, ale směřující k odpovědnosti). „*Je třeba rehabilitovat etickou soudnost, která nepředepisuje vykořenění osobních zájmů, nýbrž jejich zmírnění, která nežádá heroickou nezištnost, nýbrž hledá rozumné kompromisy, >správná opatření< přizpůsobená okolnostem a lidem takovým, jací jsou.*“ (Lipovetsky: 1999: s. 20) Je nutné usilovat o dialogickou a zodpovědnou etiku, která hledá skutečnou rovnováhu mezi účinností a rovností, respektem k jednotlivci a ke společnému majetku, přítomností a budoucností atd. a „*odhodit >etiku přesvědčení< (...)* Je nutné obhajovat soudnou etiku, protože kult povinnosti ztratil společenskou věrohodnost a společenská spravedlnost si žádá efektivitu, která se – alespoň v epoše neindividualismu – *neobjede bez úcty k člověku a lidské dimenze.*“ (Lipovetsky: 1999: s. 20 - 21)

Z dlouhodobých hledisek jsou jedinými realistickými východisky vzdělanost, využívání a rozšiřování znalostí a větší míra individuální odpovědnosti na straně technické, politické, vědecké a podnikatelské inteligence. To, co potřebujeme, jsou inteligentní politici a projekty, více profesionální vzdělanosti, odpovědnosti, kvalifikovanosti, vědy a techniky. „*Spíše než imperativ srdce potřebujeme imperativ mobilizace lidských schopností, zdvojenou investici do vědění a vzdělanosti.*“ (Lipovetsky: 1999: s. 22)

Lipovetsky se domnívá, že by postmoralistní éra neměla usilovat o znovuobnovení maximalistické povinnosti ani „*zcestné představy o >pře budování etiky< (...)* Měla by znovu potvrdit přednost úcty k člověku, odhalovat léčky moralismu, podporovat soudnou

etiku v podnikání a ve vztahu k životnímu prostředí, přinášet kompromisní řešení, neústupná v základních humanistických zásadách, ale účinná ve spojení s okolnostmi, zájmy a požadavky.“ (Lipovetsky: 1999: s. 22)

V poslední době se etika znovu stává jedním z prvořadých témat společenské diskuse. Ale to, co bývá nazýváno „návratem morálky“ nemá mnoho společného s tradičním náboženstvím povinnosti. To, co se znovu stává středem zájmu, je etika, nikoliv imperativní povinnost, platná vždy a všude. *Toužíme po spravedlivých a harmonických pravidlech, nikoli po sebeodříkání, chceme regulaci, nikoli kázání, (...); odvoláváme se na odpovědnost, nikoli na povinnost zasvětit svůj život zároveň bližnímu, rodině a národu.“ (Lipovetsky: 1999: s. 56)* Naše kultura se řídí hlavně subjektivními právy, kvalitou života a seberealizací. Vyznávané hodnoty jsou spíše negativní, ve smyslu „něco nedělat“, než pozitivní „musíš“. *„Za opětovným oživením etiky triumfuje bezbolestná morálka, poslední stadium individualistické demokratické kultury, napříště (...) zbavené jak moralismu, tak antimoralismu.“ (Lipovetsky: 1999: s. 57).*

Ačkoli je však takto popsaná postmoralistní etika v naší etické kultuře dominantní, není jedinou – vyskytují se mnohé protichůdné jevy, jako např. vznik hnutí zaměřených proti potratům či pornografii. Oživování absolutní povinnosti (jako např. snaha prosadit naprostý zákaz potratů) není ale dávno ideální normou a v široké společnosti vzbuzuje kolektivní nesouhlas. Důvodem je to, že se takovýto moralismus stal „*společenským synonymem terorismu a nelidskosti*“ (Lipovetsky: 1999: s. 57). V našem postmoralistním věku chceme mít vymezenou zodpovědnost, přísné zákony, které budou zajišťovat individuální práva, chceme respektovat etiku, která nevyžaduje „sebemrzačení“ a nenese sebou příliš zatěžující závazky. *„Cílem je duch odpovědnosti, nikoli bezpodmínečná povinnost. Po bohoslužbách demiurgovské povinnosti uhodila hodina etického minimalismu.“ (Lipovetsky: 1999: s. 57)⁹*

„Postmoralistní individualismus rozprášil ideál naprostého a trvalého odpírání. (...) Přestali jsme vznášet neustálý požadavek oběti pro druhého (...). Kategorický imperativ ustoupil minimální a dočasné etice solidarity, která je slučitelná s prvenstvím ega.“ (Lipovetsky: 1999: s. 150)

⁹ demiurg - V antické filozofii idealistická kategorie, označující tvůrčí úlohu nějaké ideální bytosti vzhledem k hmotnému světu

2.2.3. Fragmentovaná etika¹⁰

Dalším náhledem na etiku zaměřeným spíše na subjekt je výklad duálního řádu života, fragmentace žité skutečnosti a nutnosti etablování komplexnější podoby etiky v knize Bystřického a Muchy (Etika a fragmenty života).

Tato koncepce etiky se již nevztahuje k žádnému velkému systému, ani k Bohu, jak tomu bylo u jiných teorií pojednaných v této práci. Není ani tak zaměřená na osobní blahobyt, což je typický znak soudobé etiky podle Lipovetského. Zdůrazňuje povinnost vůči sobě samému, etika se podle ní váže k subjektivním dispozicím, k výkonu lidského subjektu a intersubjektivním vztahům (člověk stále musí dodržovat jisté principy v mezilidské interakci).

Fragmentovaná etika vychází z toho, že dnes se již samotný pojem reality stává problematickým – a to zejména díky médiím. *„Je dnes velmi obtížné stanovit zásady etiky ve virtuálně-mediální realitě současného fragmentárního světa. Je to obtížné především proto, že se obraz skutečnosti, jednotný obraz reality, jednoho, stejného, zcela vytratil. (...) Jistota jednoho světa (...) je rozbitá. To, co ji rozbilo a dále paralyzuje jsou nové prostředky, jimiž disponuje současná civilizace vysoce vyspělé technovy, jsou to média a nové technologie.“* (Bystřický, Mucha: 2004: s. 213 – 214) I sociální realita je dnes fragmentovaná, neexistuje jen jediný výklad světa a z toho důvodu už nelze počítat ani s jednotnou koncepcí etiky. Etika už nepředpokládá předem dané normy a pravidla jednání.

„Etika v mediálním a fragmentárním světě vykazuje některé specifické a zcela nové rysy a znaky. Současný svět je zcela proniknut mediálními sítěmi zachytávajícími fragmenty skutečných i možných, reálných i virtuálních světů.“ (Bystřický, Mucha: 2004: s. 200)

„Etika zcela jistě není jen soubor definic a pravidel, není ani pouhým výměrem horizontu, ke kterému se buď přibližujeme, nebo jsme k němu směřováni, ale je vesměs otázkou po dispozitivu sebe-založení a tématu non-identického. Je převážně tématem dotazování se po tom, co umožňuje držet projekt člověka v mezích lidskosti, je-li tato vůbec možná a zároveň jaksi už nějak předem garantována.“ (Bystřický, Mucha: 2004: s. 7)

Etika je specifickou relací mezi člověkem a jeho hodnotovým rámcem, vytvářeným a ovlivňovaným zejména konstrukcí pozice subjekt-objekt. *„Etický rozvrh člověka je poněkud redukován s ohledem na to, že triáda sebe-pozice¹¹, subjekt¹² a 'já'¹³ je velmi*

¹⁰ Fragmentace znamená, že už neexistuje žádný autonomní celek, jen (roztříštěné) části.

¹¹ Sebe-pozice – „platná verze centrujícího stanovíště pro harmonizaci se vším, co je k dispozici ve stejné síti“ (Bystřický, Mucha: 2004: s. 65)

podstatně omezována hypertrofovanou duální pozicí subjekt-objekt. Základní ustavení člověka v rovině sebe-pozice je zastíněno dosud preferovanou autoreferenční orientací subjektu. (...) Etický rozvrh (...) je do značné míry v područí produkce subjektu. (...) Poznání, zájmy a hodnoty (...) jsou minimálně od doby modernity v těsném sousedství s diferencí přijetí výkonu subjektivity a zamezením či rovnou odmítnutím nároků sebe-pozice. (Bystřický, Mucha: 2004: s. 84)

Témata, jako jsou hodnotící soudy, závaznost a odpovědnost, se dostaly do jistého vleku binární pozice subjekt-objekt, kterou nalezneme v základu specifického postavení člověka v moderní době.

„Preference jedné polohy, upřednostnění vztahu subjekt-objekt umožnilo odsunutí a oddělení odpovědnosti a závaznosti za to, co v člověku zůstávalo otevřené jako niterná výzva.“ (Bystřický, Mucha: 2004: s. 85)

„Vnější formy ‘mediality’ (...) neumožňují přímý přístup k aktuálnímu, jenom odkazují na zpoždění daná různými postupy zprostředkování. Člověk tak bez ustání miji sebe sama v přítomnosti, zajat formami mediace, ve kterých se lze ovšem zcela bezpečně ukrýt před jakýmkoliv nárokem na vystavění vnitřních struktur sebe-pozice, která potom zůstává jen v jakýchsi základních obrysech. Vnější formy medializace mohou začít dominovat a lidská skutečnost žitého světa připomíná robotizovanou kulturu.“ (Bystřický, Mucha: 2004: s. 86)

Fragmentovaná etika je důsledkem „pohybu operativních procedur myšlení a jednání“ (Bystřický, Mucha: 2004: s. 91), které významně ovlivňují chápání i výkon etické dimenze člověka.

2.2.4. Etika odpovědnosti

Následující pojednávání koncepce etiky se snaží nalézt morální pravidla aktuální pro současnost, kdy pokračování existence lidstva v budoucnosti přestává být automaticky vnímáno jako samozřejmost. Ačkoli důraz na budoucnost v etickém hodnocení není naprostou novinkou, je zde pojednávána nově a pojí se s důrazem na provázanost jedince s celou společností (a to ne pouze s jeho současníky).

¹² Subjekt – „soustava uspořádání možných spojení pozice „Já“, která umožňuje systematické výklady všeho, co je k dispozici na stejných drahách sítě, v níž je pozice „Já“ umístěna“ (Bystřický, Mucha: 2004: s. 65)

¹³ Pozice „Já“ – „originální umístění v síti interakcí, tedy umístění na takové stanoviště, z něhož lze dohledat stejné či analogické koordináty vyvstávání jevů, věcí a forem, což je základem pro konstrukci subjektu“ (Bystřický, Mucha: 2004: s. 64)

„Etika jakožto disciplína založená na závazném universalismu se pro některé myslitele po moderně, kteří jen s nechutí pohlíželi na jakékoli normativní teorie, stala zpočátku nepřijatelnou. Vzhledem k výtkám na adresu eticky lhostejného myšlení, se postupně tato nechut' umírnila (...) a vytvořilo se nové pole, na němž se mohlo začít vytvářet prostředí eticky potentní (hovoří se dokonce o „etickém obratu“ ...). Nikoli však s metafyzickými výhledy a ambicemi, ačkoli právě Emmanuel Lévinas (...) vystavěl svou etiku jako bytostně metafyzickou.“ (Hrabal: 1999: Úvod)

Novým východiskem etiky se stává morální zohlednění zvláštního a heterogenního, pojednává se umění naslouchat druhému a připustit rozvoj jeho jinakosti. Na tomto základu byly vybudovány nové etické koncepty – mimo jiné etika Emmanuela Lévinase a Hanse Jonase.

Filosofie Emmanuela Lévinase je silně ovlivněna hebrejskou tradicí myšlení, k němuž neodlučitelně patří nepředmětné pojetí Boha. Bůh není podle tohoto způsobu myšlení něčím, co lze zachytit lidským myšlením, - člověk nemůže mít o Bohu žádnou představu. *„Hebrejské pojetí směřuje k víře bez předmětu a stejně tak Lévinasovo,“ (Hrabal: 1999: Kořeny Lévinasova myšlení).*

Lévinasova etika je postavena na odpovědnosti k Druhému. *„Chápu (...) subjektivitu v termínech etiky. Etika není něco navíc, co by se připojovalo k předchozí existenciální bázi; etika chápána jako odpovědnost je přímo jádrem subjektivity.“ (Lévinas: 1994: s. 181)* Zatímco u Kanta se idea odpovědnosti omezuje na izolovaný subjekt, na odpovědnost za sebe, za svou volbu a čin, u Lévinase odpovědnost těsně souvisí s ideou odlišného. U Kanta jsme odpovědní před Druhým pouze v mezích vlastních svobody, Lévinas předložil odpovědnost k Druhému před svobodu pojímanou jakožto autonomie. Jsme nekonečně odpovědní za ostatní. Každý člověk je odpovědný za každého dalšího člověka.

„Odpovědnost chápu jako odpovědnost za druhého, čili jako odpovědnost za to, co jsem neudělal já, co se mě dokonce ani netýká; nebo co se mě naopak týká, s čím se setkávám jakožto s tváří.“ (Lévinas: 1994: s. 181)

Člověk je zpochybněn jinakostí Druhého, jelikož jej nemůže ovládnout. Druhého se nelze zmocnit, protože přesahuje každou ideu, kterou o něm mohu mít. Člověk svou vlastní nedokonalost nahlíží pouze skrze ideu nekonečna, ideu dokonalého. Tato idea je touhou a počátkem mravního vědomí, které problematizuje svobodu. Mravnost dle Lévinase začíná tehdy, když svoboda pocítuje sebe samu jako násilnou, místo aby sebe samu ospravedlňovala. Přijetím druhého uvádím svou svobodu v pochybnost. Svoboda druhého

má být pocíťována jako nadřazenost, jež pochází z jeho transcendence, což neznamena, že by existence Druhého stála proti mé svobodě – naopak ji ustavuje.¹⁴

Lévinas chápe morálku jako přikázání. Od člověka je vyžadována poslušnost, „*kteřá nespočívá v pouhém kategorickém imperativu jakéhosi universálna, jež si chce střeňhlav podřídít vůli, ale kteřá se projevuje jako láska k bližnímu: láska bez Eróta, bez sebezalíbení, to jest láska poddaná neboli odpovědnost za bližního, za jeho osud čili bratrství. Na začátku všeho vztah k druhému člověku!*“ (Lévinas: 1994)

„*Definitivně odpoutaný Prométheus, jehož věda obdarovává dosud nikdy nepoznanou silou a jemuž dodává stále podněty hospodářství, volá po etice, kteřá dobrovolným omezením zastaví jeho moc, aby se nestala pro člověka zkázou,*“ (Jonas: 1997. s. 13)

Hans Jonas předchozím etikám vytýkal, že se jejich mravní zásady omezují pouze na jednajícího a jeho současníky. Jonas koncipoval etiku způsobem, v jehož základech stojí nový mravní imperativ, nabádající člověka, aby jednal tak, aby jeho jednání i s jeho následnými účinky neznamenal ohrožení budoucího života na Zemi. Objevuje se tedy u něj výrazný ekologický akcent.

Autor knihy Princip odpovědnosti navrhl model praktické morální filosofie, v rámci kterého člověk přebírá odpovědnost za svou budoucnost. Příslib moderní techniky se podle Jonase změnil v hrozbu. Nadměrně úspěšné ovládnutí přírody, vznik nových modalit moci a nové oblasti kolektivní praxe spjatá s vyspělou technologií vedlo k nutnosti zabývat se etickými principy, „*z nichž budeme moci odvodit nové povinnosti nové moci. (...) Protože (...) nejde pouze o osud člověka, nýbrž též o představu o člověku, nejen o fyzické přežití, nýbrž též o neporušenost lidské bytnosti, musí etika, jejímž úkolem je střežit obojí, být vedle etiky rozumnosti etikou hluboké úcty.*“ (Jonas: 1997: s. 13).

Nově vystupující povinnost lze shrnout do pojmu odpovědnosti. Ovšem odpovědnosti nově pojednané, jelikož zatímco se dříve etika soustřeďovala na „*mravní kvalitu přítomného jednání*“ (Jonas: 1997: s. 14), etika pod znamením technologie se týká činů s velkým dosahem do budoucnosti. Odpovědnost se posouvá do centra etiky, „*a to v prostorových i časových horizontech, kteřé odpovídají horizontům činů*“ (Jonas: 1997: s. 14).

¹⁴ Hrabal: 1999

Jonas zastává názor, že už nadále neplatí předpoklady, které dosavadní etika sdílela. Jedná se o následující vzájemně spojené předpoklady: (1) *Situace, ve které se člověk nachází, určená jeho přirozeností a přirozeností věcí, je v hlavních rysech jednou provždy dána.* (2) *Lidské dobro lze na tomto základě snadno nahlédnout a stanovit.* (3) *Dosah lidského jednání a proto i lidské odpovědnosti je přesně vymezen.* “ Podle Jonase se na „na základě růstu naší moci změnila povaha lidského jednání“ a protože se etika týká jednání, „změněná povaha lidského jednání vyžaduje též změnu etiky.“ (Jonas: 1997: s. 19)

V Kantově kategorickém imperativu existence společnosti předpokládá spoluúčast ze strany člověka. Jednání musí být takové, aby si ho člověk mohl (bez rozporu se sebou samým) představit jako všeobecné pro celou společnost. Jonas vytváří imperativ, přiměřený novému typu lidského jednání, zdůrazňující aspekt pokračování existence společnosti: „*Jednej tak, aby účinky tvého jednání byly slučitelné s trváním skutečně lidského života na Zemi.*“ Lze to vyjádřit i negativně: „*Jednej tak, aby účinky tvého jednání nezničily budoucí možnost takového života,*“ či jednoduše: „*Neohrožuj podmínky neomezeného trvání lidstva na Zemi,*“ / „*Vezmi v úvahu do své současné volby rovněž budoucí integritu člověka jako součást svého chťení.*“ (Jonas: 1997: s. 35)

Nový imperativ říká, že máme právo dát všanc vlastní život, ale ne život lidstva. Nemáme právo volit ani riskovat neexistenci budoucích generací kvůli existenci těch současných. Nový imperativ se zaměřuje více na veřejnou politiku, než na soukromé jednání, zatímco Kantův kategorický imperativ byl zaměřen na jedince a jeho kritérium se vztahovalo k současnosti. V jeho případě se neuvažuje o reálných důsledcích, máme si pouze představit „co by bylo, kdyby“ a princip je subjektivní povahy, nejedná se o princip objektivní odpovědnosti. Nový imperativ žádá shodu „*ne činu se sebou samým, nýbrž jeho konečných účinků se zachováním budoucího lidského jednání.*“ (Jonas: 1997: s. 36) K morálnímu závěru se připojuje časový horizont, který u Kantova kategorického imperativu není. Kategorický imperativ „*extrapoluje do stále přítomného řádu abstraktní kompatibility, (...) náš imperativ extrapoluje do vypočitatelné skutečné budoucnosti jako otevřeného rozměru naší odpovědnosti.*“ (Jonas: 1997: s. 36)

I před Jonasem ovšem některé etické formy nebyly čistě přítomnostního charakteru. Například náboženské etiky s principem spásy po pozemském životě, nebo politika utopie, ve které současné generace jsou pouhým prostředkem pro dosažení budoucího cíle, případně překážkou k jeho dosažení (jak je tomu u revolučního marxismu). Oba tyto případy nadřazují budoucnost jakožto možné místo absolutních hodnot přítomnosti, která je pouhou přípravou budoucnosti.

Důraz na budoucnost v mravním hodnocení jednání mají tyto koncepce společně také s utilitarismem, ve kterém jsou důsledky jednání důležité při rozhodování, zda je jednání etické.

„Pohyb moderního vědění v podobě přírodní vědy, který nás přivedl až k tomu, že máme ve své moci síly, jejichž používání je nyní třeba upravit určitými normami, odstranit v nevyhnutelné komplementaritě také základy, z nichž by bylo možné normy odvozovat, a zničil dokonce i samu ideu normy.“ (Jonas: 1997: s. 50) Naštěstí zůstal alespoň cit pro normu, který si ale není jist sám sebou. *„Prožíváme bázeň v pustém prostoru nihilismu, v níž se druzí nejvyšší moc s největší prázdnotou, nejvyšší schopnost s nepatrným věděním o tom, k čemu je.“ (Jonas: 1997: s. 20)*

Etika musí existovat. Lidé totiž jednají a *„etika se týká řádu jednání a regulace moci jednat“ (Jonas: 1997: s. 20)*. Důležitost etiky je tím větší, čím větší je moc, kterou jednající musí regulovat. Nové schopnosti jednání vyžadují nová pravidla etiky, možná dokonce etiku nového druhu.

„Etika budoucnosti“, kterou Jonas hledá, má za povinnost zjednat představu o vzdálených účincích a uplatnit pocit přiměřený představě vzdálených účinků. Praktickým předpisem přitom je, že *„proroctví zkázy je třeba naslouchat více než proroctví zdaru“ (Jonas: 1997: s. 62)*.

Tradiční idea, podle které je moje povinnost protějškem cizího práva, v případě etiky budoucnosti neplatí. *„V etice budoucnosti odpadá reciprocita.“ (Jonas: 1997: s. 73)* Jeden případ nerekiproční odpovědnosti se vyskytuje již v běžné morálce – vztah rodičů k dětem. Nově pojednávaná odpovědnost za budoucí lidstvo říká, že *„máme povinnost vůči životu budoucího lidstva (...) a povinnost ke kvalitě jeho života“ (Jonas: 1997: s. 75)* To znamená mimo jiné povinnost rozmnožovat lidský rod. Co se týče budoucích generací, jejich život jim dává právo obžalovat předchozí generace jako původce svého neštěstí, pokud jim svým bezstarostným jednáním zkazili svět či lidskou konstituci. *„Zatímco mohou volat k odpovědnosti za svůj život jenom ty, kteří je přímo zplodili (...), mohou činit odpovědnými za podmínky svého života vzdálené předky nebo obecněji původce těchto podmínek.“ (Jonas: 1997: s. 75 – 76)*

Nejdůležitějším imperativem je, aby lidstvo bylo. Tím nejsme odpovědni budoucímu člověku, ale ideji člověka (ontologické ideji, která říká, že existence jejího předmětu má být). *„I pro (...) hledanou etiku odpovědnosti ve vztahu k budoucnosti je příznačné kantovské, etiky současnosti se týkající rozlišení hypotetického a kategorického*

imperativu. Hypotetický imperativ (...) zní: Jestliže budou v budoucnu existovat lidé (...), pak vůči nim platí ty a ty povinnosti, které máme předem zachovávat; kategorický imperativ jednoduše přikazuje, aby lidé existovali, se stejným důrazem na Aby a na Co v povinnosti existovat.“ (Jonas: 1997: s. 79) Ontologická idea vytváří kategorický imperativ, ne hypotetický. Popisovaný princip etiky budoucnosti nespočívá v samotné etice jako nauce o jednání, ale v metafyzice jako nauce o bytí, „jejíž jednou částí je idea člověka“ (Jonas: 1997: s. 79)

„ ‚Příkaz‘ nemůže vycházet pouze z vůle, která dává příkazy, například z vůle osobního Boha, nýbrž též z imanentního nároku něčeho, co je o sobě dobré, na své uskutečnění.“ (Jonas: 1997: s. 127) Ve vztahu k účelu, je „dobré“ nebo „špatné“ relativní. Příroda svým vztahováním se k účelům klade hodnoty, protože „u jakéhokoli daného, účelu, který je de facto předmětem úsilí, je vždy jeho dosažení dobrem a zmaření zlem“ (Jonas: 1997: s. 127)

„Odpovědnost není vůbec nic jiného než morální doplněk k ontologickému stavu našeho časového bytí,“ (Jonas: 1997: s. 164) „...je funkcí moci a vědění, přičemž obě tyto složky nejsou v žádném případě ve snadno pochopitelném vzájemném vztahu,“ (Jonas: 1997: s. 184.) Etika se dříve týkala hlavně „ctností“, která představuje nejlepší možné bytí člověka a nepřihlíží moc k tomu, co bude po jejím uplatnění následovat ve vzdálené budoucnosti. Rozhodně ovšem platí, že to, co je pro člověka – jakožto bytost s personálním a veřejným rozměrem – dobré nyní, bude pro něj dobré i v budoucnu. Nejlepší příprava na budoucnost tedy spočívá v dobrém současném stavu dávajícím naději na své trvání.

„Odpovědnost je korelát moci, takže rozsah a druh moci určují rozsah a druh odpovědnosti,“ (Jonas: 1997: s. 190) Oproti Kantovu výroku „můžeš, neboť máš“, dnes musíme říci: „máš, protože jednáš, neboť můžeš, to znamená, tvá nesmírná schopnost se již uplatňuje,“ (Jonas: 1997. S. 190). V obou případech jde o smysl a předmět schopnosti. U Kanta jde o to podřídít náklonnost povinnosti, v opačném výroku pak ona schopnost znamená „postoupit světu kauzální účinky, jež se potom konfrontují s povinností naší odpovědnosti“ (Jonas: 1997: s. 190).

Člověk je výjimečný tím, že je u něj moc prostřednictvím vědění a vlastní vůle emancipována od celku a může být onomu celku (i člověku samotnému) osudná. „... vzniká (tedy) povinnost jako sebekontrola jeho vědomě vykonávané moci“ (Jonas: 1997: s.

191) „*To, co vůbec spojuje chtění a povinnost, moc, je totéž, co posouvá odpovědnost do centra morálky,*“ (Jonas: 1997: s. 192)

První povinností lidského kolektivního jednání ve věku technické civilizace je zachování budoucnosti lidstva. Poté, co se člověk stal nebezpečný kromě sobě samému také celé biosféře, je v tom zahrnuta budoucnost přírody. Zájem člověka splývá se zájmem ostatního života. „*Povinnost, o níž zde hovoříme, vystoupila do popředí teprve s ohrožením toho, oč v ní jde,*“ (Jonas: 1997: s. 205). Nová povinnost vzniká z ohrožení (světa jednáním člověka).¹⁵

Etika odpovědnosti „*dnes (...) musí nasadit otěže rychlému směřování vpřed. Pokud by to jinak a poněkud později udělala příroda svým strašně krutým způsobem, nedělo by se to již cestou moudré opatrnosti spjaté s prostou slušností vůči našim potomkům,*“ (Jonas: 1997: s. 314).

2.2.5. Společnost hrabivosti? – Erich Fromm

Erich Fromm ve své knize *Mít nebo být* nabízí velmi specifický pohled na společnost pomocí analýzy dvou základních způsobů existence: způsobu vlastnění a způsobu bytí.

„Zdravý lidský rozum“ chápe mít jako normální funkci života – musíme mít věci, abychom žili. Zdá se mu, že podstatou bytí je vlastnění. „*Kdo nic nemá, není ničím.*“ (Fromm: 2001: s. 20)

Rozlišování alternativy mezi MÍT a BÝT je však naopak rozhodujícím problémem existence. „*Vlastnění a bytí jsou dva základní způsoby prožívání, respektive síly, které určují rozdíly mezi charaktery jednotlivců i mezi různými typy společenského charakteru.*“ (Fromm: 2001: s. 20)

Je rozdíl mezi společnostmi, jejímž centrem jsou lidé, a společnostmi, která se točí kolem věcí. Tato vlastnická orientace je typická pro západní průmyslovou společnost. Současnou společnost Fromm označuje jako „společnost hrabivosti“, která je základem pro vlastnický modus. Získávat a vlastnit věci to je nezadatelné právo jednotlivce v průmyslové společnosti.

BÝT a MÍT jsou „*dva základní způsoby existence, dva odlišné druhy orientace vůči sobě i světu, dva odlišné druhy charakterové struktury, z nichž ten, který převládá, určuje celek lidského myšlení, cítění a jednání*“ (Fromm: 2001: s. 27).

¹⁵ Jonas: 1997

Existence orientovaná na *mít* je charakterizována přivlastňovacím a majetnickým vztahem k světu, touhou vlastnit všechno a všechny včetně sebe. Existence orientovaná na bytí má dvě formy – jedna je opakem *vlastnění* a znamená „*živý, opravdový vztah ke světu*“, druhá je opakem *jevu* a „*týká se pravé podstaty, pravé skutečnosti osoby či věci v protikladu ke klamnému zdání*“ (Fromm: 2001: s. 27).

S orientací na bytí se v současné společnosti příliš často nesetkáme. Pro většinu lidí je existence zaměřená na vlastnění jedinou představitelnou variantou.

V současné společnosti se zdá, jako by byl existenční způsob vlastnění zakořeněn v lidské přirozenosti. Jako by byl nezměnitelný. Ve skutečnosti jsou oba existenční způsoby (vlastnění i bytí) možností lidské přirozenosti. Lidé mají „*vrozenou a hluboce zakořeněnou touhu být: projevovat své možnosti, být aktivní, mít vztah k druhým, unikat z vězení sobectví*“ (Fromm: 2001: s. 81). Důkazem tohoto výroku je například dětské chování: Studie prokazují u malých dětí schopnost a potřebu reagovat aktivně na složité podněty.

V člověku jsou tedy obě tendence – k vlastnění (MÍT), podporovaná biologickým faktorem, touhou po přežití, a ke sdílení, dávání, obětování se (BÝT), daná specifickými podmínkami lidské existence a vrozené potřebě přemoci svou izolaci tím, že jsem zajedno s ostatními. Podoba společenské struktury pak rozhoduje o tom, která z tendencí převládne.

Fromm se také zabývá novým člověkem a novou společností. „*společenské změny a společenský charakter se vzájemně ovlivňují; 'náboženské' podněty přispívají k tomu, aby muži a ženy získali sílu pro hlubokou radikální změnu a že nová společnost může být uskutečněna pouze hlubokou změnou v lidském srdci – jestliže nový objekt oddanosti zaujme místo nynějšího*“ (Fromm: 2001: s. 104).

Úkolem nové společnosti je podněcovat vývoj člověka, jehož charakterová struktura bytí by měla mít určité rysy – například: dobrovolně se vzdát všech forem závislosti na vlastnění a plně být, jistotu, pocit totožnosti a důvěru zakládat na víře ve vlastní já, kdo jsem, na potřebě vztahu, zájmu, lásky, solidarity s okolním světem, místo žádostivosti mít, vlastnit, ovládat svět a tím se stávat otrokem vlastního majetku, být plně přítomen – kdekoli a kdykoli, co možná potlačovat chtivost, nenávisť a iluze ...¹⁶

V závěru knihy se autor ptá, zda pro vznik nové společnosti existuje odůvodněná naděje. Uvádí několik faktorů, ve kterých tuto naději spatřuje, například skutečnost, že vzrůstá počet lidí, kteří si již uvědomili, že „*již z čistě ekonomických důvodů je nutná nová*

¹⁶ Fromm: 2001

etika, nový postoj k přírodě, lidská solidarita a spolupráce, nemá-li být západní svět zcela zničen“ (Fromm: 2001: s. 152).

2.2.6. Modely etického rozhodování: S. Boková a D. Elliottová

I před výše uvedené teze se neustále objevují snahy formulovat určité obecné principy, které by bylo možné označit za univerzální etické normy nebo zákonitosti, které lze využít v různých odvětvích aplikované etiky. V současné době se tyto tendence objevují zejména v oblasti etiky týkající se interpersonální a mediální komunikace.

Příkladem nástrojů pro etické rozhodování může být model pro etické rozhodování Sissely Bokové či studie případů dle Deni Elliottové:

Model Sissely Bokové (rámec pro etická rozhodnutí) je založen na dvou předpokladech: že musíme být empatičtí vůči lidem, zapojeným do etických rozhodnutí a že je udržování společenské důvěry základním úkolem. „*We must have empathy for the people involved in ethical decisions and (...) maintaining social trust is a fundamental goal.*“ (Boková in Patterson, Wilkins: 1998: kap. I.) Každou etickou otázkou bychom pak měli analyzovat ve třech krocích. Zaprvé se poradit se svým vlastním svědomím o „správnosti“ jednání, položit si otázku, jaký z toho jednání máme pocit. Zadruhé vyhledat odbornou radu ohledně alternativ jednání vytvářejícího etický problém, čili si položit otázku, zda existuje nějaký jiný způsob, jak dosáhnout stejného cíle, který nevyvolá etické problémy. Zatřetí, pokud možno zavést veřejnou diskusi se stranami zainteresovanými ve sporu. To zahrnuje ty, kteří jsou přímo zapojeni, tj. zpravodaj či zdroj, a ty, kteří jsou zapojeni nepřímo, tj. čtenář a zdroj. Pokud je nelze shromáždit, provést rozhovor hypoteticky. Cílem tohoto rozhovoru je zjistit, jak moje jednání ovlivní druhé. Model Bokové nutí ty, kteří se jím řídí, aby zvažovali alternativy. V provádění těchto alternativ se zlepšuje žurnalistův pracovní postup.¹⁷

Podle Elliottové z Centra pro etiku univerzity v Montaně je centrálním principem etické problematiky princip, který je v souladu s 2000 let starou mravní filosofií: *Dělat něco, co uškodí ostatním lidem, je špatné.* Ať už bychom studovali utilitarismus, etiku založenou na povinnosti nebo teorii ctnosti, hlavním principem je otázka, jak člověk ospravedlní to, že zavinil utrpení druhých. Různá teoretická východiska poskytují různé odpovědi na tuto otázku, ale všechny teorie ospravedlnění se vztahují k problému zavinění lidského utrpení. A co je důležitější, představa toho, co je zjevně špatné, je v souladu s naší

¹⁷ Patterson, Wilkins: 1998: kap. I.

vlastní mravní intuicí. Pokud lidé způsobí, že utrpíme újmu, chceme vědět proč. Mravní zásady jejich jednání závisí na tom jak dobrý důvod k tomu mohou mít. Způsobím například některým studentům citovou bolest a mnohé další připravím o radovánky, když vypíšu zkoušku. Důvod, který k tomu mám – ověření toho, jak porozuměli seminární látce – je ospravedlněním újmy, kterou způsobuji.

Jakákoli situace se stává mravně spornou (tedy zaslouží si pozornost a analýzu) ve chvíli, kdy jedinec vnímá sám sebe jako někoho, kdo utrpěl újmu nebo jako někoho, kdo pravděpodobně újmu utrpí.¹⁸

Mezi výborné nástroje pro diskuse o etice patří případové studie.¹⁹ Mezi jejich velké výhody patří mimo jiné to, že pomáhají diskutujícím ocenit komplexitu redakčního rozhodování, porozumět kontextu, ve kterém se činí obtížná rozhodnutí, vysledovat následky výběru jednoho jednání namísto jiného a naučit se, kdy a jak dosahovat smíru a tolerovat odlišné úhly pohledu.

Nesmíme ale zapomínat na to, že jsou případové studie nástroj diskusí o etice, nikoli jejich cílem. Tím je naučit diskutující, jak „dělat etiku“, tzn. naučit je postupům, pomocí kterých mohou procvičovat a zlepšovat své schopnosti kritického rozhodování. (*„The purpose of an ethics discussion is to teach discussants how to ‘do ethics’; that is, to teach them processes by which they can practice and improve their own critical decision-making abilities.“/Elliot in Patterson, Wilkins: 1998: s. 18/*)

Diskutující by pomocí případových studií měli dospět k odůvodněné odpovědi na předložený problém. Když diskuse skončí, aniž by bylo dosaženo tohoto bodu, je to často proto, že byl cíl zamlžen některým (či více než jedním) z mýtů spjatých s diskusí o mediálních případech. Mezi tyto mýty patří zejména představa, že má každý názor stejnou hodnotu. To podle Elliotové není pravda, protože nejlepším názorem (závěrem) je ten, který je podepřen rozvázným rozbořením fakt a teorie. V diskusi o etice je to ten, který nejlépe pojednává morálně relevantní faktory případu.²⁰

Dalším mýtem je dojem, že když se nemůžeme shodnout na odpovědi, tak žádná správná odpověď není. To Elliotová pokládá za „ústupek fatalistickému subjektivismu“ – odmítáme si vybrat mezi různými perspektivami, protože vzít v potaz všechny možné úhly

¹⁸ Lester, Paul Martin: Images that Injure: Pictorial Stereotypes in Media. (část 1)

¹⁹ Případová studie (case study) – strategie výzkumu, při které je zkoumán jev v rámci svého reálného kontextu

²⁰ Jednání má morálně relevantní faktory, pokud je pravděpodobné, že způsobí nějakému jedinci zlo, kterému by se každý rozumný člověk přál vyhnout (jako je smrt, postižení, bolest, ztráta svobody nebo potěšení), nebo pokud se jedná o takový druh jednání, které obecně způsobuje zlo (jako je podvod, porušení slibu, podvádění, porušování zákona či zanedbání povinnosti).

pohledu je příliš obtížné. Přitom je možné, že existuje několik přijatelných odpovědí. Ale také mnoho nesprávných odpovědí – mnoho přístupů, na kterých se skupina shodne jako na nepřijatelných. Když si diskutující začnou zoufat, že nikdy nedosáhnou shody na správné odpovědi nebo odpovědích, je na čase uvažovat o veškeré shodě, která existuje ve skupině ohledně toho, jaká jednání by překročila meze.

Dalším mýtem je pocit, že nezáleží na tom, že jsme našli etickou variantu jednání, když lidé nakonec stejně jednají podle svého vlastního zájmu. Smyslem etické reflexe je poradit si se situacemi, kdy by člověk neměl udělat jednoduše to, co je mu ku prospěchu. Jednat eticky znamená nezpůsobovat neoprávněnou škodu, i kdybychom kvůli tomu museli nechat stranou vlastní zájmy.

Níže uvedené pokyny mohou sloužit jako mapa pro diskusi o etice. Je užitečné je mít, když se diskutující propracovávají neznámým terénem ke svým individuálním cílům. Také mohou diskutujícím pomoci vyhnout se mýtům, které jsme probrali výše.

Při diskusi o případě by si diskutující měli dávat pozor na to, aby zohlednili následující otázky: Jaké jsou morálně relevantní faktory případu? (Způsobí navrhované jednání zlo, kterému by se každý rozumný člověk přál vyhnout? Je navrhované jednání druhem jednání, které obecně způsobuje zlo, jako například podvod či nedodržení profesní povinnosti?) Pokud je navrhované jednání jedním z výše popsaných, brání většímu zlu či je trestá? Pokud ano, je jednající ve výjimečné pozici bránit takovému zlu či je trestat, nebo je to role vhodnější pro jiného člověka nebo jinou profesi? Pokud jednající zvolí toto jednání, dovolí sám sobě být výjimkou z pravidla, o kterém se domnívá, že by ho všichni ostatní měli dodržovat? Pokud ano, jedná se o opatrnické a ne morální jednání. Jedním způsobem, jak toto mohou žurnalisté otestovat, je tázat se, jak by reagovali, kdyby nějaký člověk v jiné profesi udělal to, o čem uvažují, že udělají. Pokud se v tomto bodě navrhované jednání stále zdá ospravedlnitelným, je ještě třeba zvážit, zda by rozumná a nezaujatá osoba uznala důvody pro způsobení škody. Jsou žurnalisté připraveni prohlásit, vysvětlit a hájit navrhované jednání ve veřejném fóru?²¹

²¹ Elliot in Patterson, Wilkins: 1998:kap. 1

2.3. Etika přesvědčování

2.3.1. Kořeny přesvědčování

Již od dob antického Řecka je hlavní funkcí komunikace přesvědčovat. Řeční občané využívali umění rétoriky ku svému prospěchu v řeckých městských státech, kde se díky perfektně vypracovanému soudnímu systému dodržovala demokracie. Nakonec byly soudy v Athénách přeplněny lidmi, kteří se snažili využít své přesvědčovací schopnosti k získání moci. Dnešní rozhlasové vlny i tištěná média také obsahují zprávy, jež jsou navrhovány tak, aby zvýšily vliv a blaho svých sponzorů.²²

Podle Aristotela jsou přesvědčovací techniky na místě tam, kde posluchač nedokáže pochopit složitý argument, nebo když není čas zdlouhavě vysvětlovat logické kroky vedoucí k argumentu. Jediná podstatná je pravda.

Rétorika je dle Aristotela schopnost vypořádat možnou přesvědčivou stránku určité věci. Je to umění vystihnout, co je přesvědčivé. Přesvědčovací prostředky (Aristoteles požívá výrazu dokazovací prostředky) se dělí na neumělé, přirozené, a umělé. Mezi neumělé prostředky patří ty, které jsou předem dány (například svědkové), umělé prostředky mohou být připraveny „*podle vědeckých pravidel a námi*“ (Aristoteles: 1948: s. 31) Ty první stačí použít, ty druhé musíme sami vynalézt. Dokazovací (přesvědčovací) prostředky působené řečí jsou trojího druhu: prostředky spočívající v povaze řečníka, prostředky spočívající „*ve způsobu, do jakého rozpoložení uvede posluchače*“ (Aristoteles: 1948: s. 31), prostředky spočívající v řeči samé, „*kteřá je působí tím, že je buď dokazuje, nebo se zdá, že je dokazuje*“ (Aristoteles: 1948: s. 31).

Zatímco se Řekové pokoušeli přesvědčovat otevřeně, moderní přesvědčování odehrávající se prostřednictvím médií je mnohem skrytější. Teorie se za posledních čtyřicet let samozřejmě vyvinula v pokus o vysvětlení, jak přesvědčovací prostředky, které nejsou lehce rozpoznatelné jako pokusy o přesvědčení, selhávají nebo jsou úspěšné.

2.3.2. Etické otázky reklamy a pravdivost medializovaných zpráv

²² Patterson, Wilkins: 1998: kap. 3.

Nejznámějším zdrojem přesvědčování v médiích jsou reklamy.²³ Reklama sebou přináší velké množství etických otázek. Je například etické snižovat vlastní sebehodnocení spotřebitele tak, aby si jej mohl znovu zvýšit pouze nákupem správného produktu? Je etické vytvářet mentální úzkost, jež může být odstraněna jen příslušným nákupním chováním? Měla by reklamní zpráva být ověřitelná kterýmkoli potenciálním spotřebitelem? Jsou neetické reklamy, které přehánějí? Srovnávací reklamy? Reklamy cílené na děti? A mnohé další.²⁴

Reklamu se ovšem již většina z nás naučila vnímat primárně jako cosi, co se nás snaží oklamat, přesvědčit nás o něčem, co nám nebude ku prospěchu. Jak je to ale se zpravodajstvím? Pokládáme to, co si přečteme / uslyšíme / uvidíme v médiích automaticky za pravdivé?

Na tomto místě je dobré si připomenout, že hlavní otázkou této práce je spíše způsob, jakým se dnešní mediální instituce²⁵ podílejí nejen na vytváření etických systémů, ale i to, nakolik soudobé etické normy samy respektují (např. právě v tom, zda metody přesvědčování využívají ke komunikování „pravdivých“ informací).

Pravdivostí medializovaných zpráv se zabývalo například šetření Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM)²⁶, podle kterého pokládají diváci za televizní stanici poskytující nejpravdivější informace Českou televizi, pravdivě informuje podle názoru veřejnosti i zpravodajský kanál televize veřejné služby ČT 24. *„Hlavní zpravodajské relace dvou největších komerčních televizních stanic informují podle mínění dotázaných o něco „nevyváženěji“ – o zpravodajství v „Televizních novinách“ na Nově si sedm lidí z deseti myslí, že je pravdivé (z toho 19 % uvedlo „pravdivé a úplné“ a 54 % „pravdivé, ale neúplné“). Desetina oslovených pak zastává názor, že informace v „Televizních novinách“ jsou nepravdivé, 9 % je nesleduje. Čtvrtina respondentů nesleduje „První zprávy“ na Primě, dvě třetiny považují za informace v nich prezentované za pravdivé.“* (Hodnocení informací v médiích, šetření CVVM, str. 2)

²³ Samozřejmě ne jediným. Tisíce lidí dnes pracuje v profesích, jejichž účelem je „podat“ zprávy tak, aby se to hodilo klientovi (public relations), mediální zprávy jsou ovlivněny sponzory atd. Stejně jako v antickém Řecku byl hlavní motivací učít se rétorice finanční zisk, i dnes je bohatství v profesionální praxi stále hlavní motivací. Reklama, jež zaujme pozornost, nebo zpráva se správným spádem jsou v současné době cíli těch, kteří se živí přesvědčováním.

²⁴ Patterson, Wilkins: 1998: kap. III.

²⁵ Mediální instituce jsou organizace, jejichž činnost je současně ekonomická i politická a současně závislá na (neustále se proměňujících) technologiích šíření. Jejich činnost spočívá v „*produkcí statků a služeb, jež jsou často jak soukromé (spotřeba pro individuální osobní uspokojení), tak veřejné (jsou považovány za nezbytné pro fungování společnosti a státní správy)*“. (McQuail: 2007: s. 181)

²⁶ Škodová, M.: 2007. Hodnocení informací v médiích (šetření). Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM) - výzkumné oddělení Sociologického ústavu AV ČR /Kompletní výsledky šetření v příloze/

Spíše pravdivě informují podle názoru respondentů také celostátní deníky Mf Dnes, Lidové noviny, Hospodářské noviny, Právo a Haló noviny. „Největší důvěře se přitom těší *Mladá fronta Dnes*, jejíž zpravodajský servis označily jako pravdivý dvě třetiny dotázaných (z toho 27 % uvedlo, že informace jsou „pravdivé a úplné“, a 32 % „pravdivé, ale neúplné“). Následují *Lidové noviny* s 40%, *Právo* s 39% a *Hospodářské noviny* s 38% podílem lidí, kteří si myslí, že jejich informace jsou pravdivé.“ (Hodnocení informací v médiích, šetření CVVM, str. 2) O poznání hůře dopadl v šetření deník Blesk – dvě pětiny respondentů považují informace, poskytované tímto médiem, za nepravdivé.

Co se týče rozhlasových stanic, šetření ukázalo, že posluchači považují za nejpravdivější zpravodajství poskytované Českým rozhlasem (Radiožurnál). Podobně jako u televizních stanic se tedy i zde největší důvěře těší médium veřejné služby.

Také informace internetových zpravodajských portálů považují respondenti tohoto šetření spíše za pravdivé.²⁷

²⁷ Škodová, M.: 2007. Hodnocení informací v médiích (šetření). Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM) - výzkumné oddělení Sociologického ústavu AV ČR /Kompletní výsledky šetření v příloze/

2.4. Etika v médiích

Média²⁸ jsou v současné době nástrojem zprostředkování etických pravidel (ačkoli se nejedná o ucelené závazné principy). Ovlivňují veřejné mínění a tím i jednotlivce a jejich etická rozhodnutí. Komunikace zprostředkovaná médii tvoří větší část komunikace, než přímá komunikace mezi jedinci. Proto se práce zabývá nejen koncepty vybraných jednotlivých filosofů, ale také etickými kodexy mediálních institucí.

Co se týče etiky, přiklání se nadále práce k její definici jakožto dialogické a pragmatické etiky odpovědnosti, kde zodpovědnost patří člověku, který má v rukou budoucnost nejen svou, ale i svých potomků, a kde svobodná volba a iniciativa odlišují odpovědnost od povinnosti. Jedná se o etiku, která se snaží smířit soukromé zájmy s nutnými omezeními, které si vyžaduje trvalé zachování možnosti tyto zájmy naplňovat.

„Používání sdělovacích prostředků může mít kladné nebo záporné důsledky. Třebaže se často říká, a my to zopakujeme i z tohoto místa, že na sdělovacích prostředcích záleží to a ono, nejsou slepými přírodními silami, které by se vymykaly lidské kontrole. Přestože různá sdělení mají často nepředvídatelné důsledky, lidé si mohou vybrat, zda je použijí dobrým či špatným způsobem, ke konání dobra nebo zla. Rozhodování, které má z etického pohledu zásadní význam, není jen na příjemci sdělení, divákovi, posluchači, čtenáři, ale také na tom, kdo sdělovací prostředky řídí a určuje jejich struktury, politiku a obsah. Jedná se o státní a řídicí činitele, členy vládních úřadů, vlastníky, vydavatele, vedoucí představitelé vysílacích stanic, redaktory, editory, producenty, autory, korespondenty. Pro tyto lidi je problém etiky mimořádně naléhavý: jsou sdělovací prostředky užívány ve prospěch dobra nebo zla?“ (Papežská rada pro hromadné sdělovací prostředky: Etika ve sdělovacích prostředcích, s. 2)

Dokument, ze kterého jsem vybrala tento citát jako uvedení do kapitoly Etika v médiích, byl vytvořen zástupci uskupení, které se řídí ucelenými pevně stanovenými etickými pravidly, - zástupci katolické církve. Před několika málo staletími byl etický kodex katolické církve na našem územím jediným „oficiálním“ souborem etických pravidel, kterým se (více či méně) důsledně řídila naprostá většina lidí. Dnes tomu tak

²⁸ Média – „ustavené společenské instituce s vlastní svébytnou množinou pravidel a postupů, která je (...) určována a omezována společností, v níž působí“. Přičemž sama média mohou mít na společnost vliv a mají jistý stupeň autonomie, díky svému narůstajícímu objemu a rozsahu činnosti. (McQuail: 2007: s. 22) (Zde máme na mysli zejména média ve smyslu hromadných sdělovacích prostředků.)

ovšem již není, institucí, která v současnosti produkuje předpisy pro chování, již není církev, ale média. (Zajímavé je, že i v tomto případě se jedná o instituci, ačkoli jiného charakteru...)

2.4.1. Žurnalistická etika

„Žurnalistická etika nebo etika médií existuje ve světě běžně jako samostatný předmět univerzitního studia i odborného bádání. Tomuto speciálnímu oboru se řádově dnes už nepochybně stovky odborníků, kteří za přibližně padesát let, co je daný obor rozvíjen, vyprodukovali tisíce titulů monografií, studií a článků,“ (Šiler: 2007).

Publikace Etika pro žurnalisty odděluje žurnalistickou etiku a mediální etiku. Žurnalistická etika je dle ní individuální etikou specifické profese, zatímco mediální etika je širší disciplínou sociální etiky, pojednávající o společenských systémech a vztazích mezi institucemi. Pojem mediální etika se přitom v mnohém překrývá s pojmem informační etika. Měla by vzniknout také jistá etika mediálního publika.

V České republice se mezi odborníky k problematice mediální a žurnalistické etiky pravidelně vyjadřují například Jan Jiráček, Barbora Osvaldová, Josef Musil či Milan Šmíd. Z novinářů se pak ve věci žurnalistické etiky výrazně angažují například Karel Hvízd'ala, Jan Potůček, Petr Žantovský, Petr Bílek, Adam Černý či Ondřej Neff a to zejména v časopisech, které se speciálně věnují médiím, např. Strategie, Marketing & Média, Mediažurnál.²⁹ Otázkou je, zda se média v České republice věnují tomuto tématu dostatečně. Petr Bílek ve svém článku Mediální zlo píše, že *„česká média rozhodně netrpí přílišnou sebereflexí, což je dáno tím, že o nich tady dnes málo lidí přemýšlí jinak než jako o zboží,“ (Bílek: Reflex 39/2008)*

Tématu se samozřejmě věnuje i mnoho zahraničních článků. Velmi často nalezneme práce týkající se etiky v médiích například v Journal of Mass Media Ethics, časopise věnovanému podpoře diskuse o etice v médiích, nebo v The Journal of Social, Political, and Economic Studies.

2.4.2. O mediální etice v médiích

Na následujících několika stranách práce uvádí příklady často se opakujících témat v člancích, ve kterých média pojednávají témata související s etikou v nich samých. Zařazení těchto článků do práce má za účel ukázat, jakým způsobem se etická témata –

²⁹ Šiler: 2007: kap. 10.

zejména etiky problematická témata spjatá s médii – odrážejí v médiích samotných a také jak média vnímají své hodnocení veřejností z hlediska etiky.

Tato část práce ukazuje, že mnoho žurnalistů (ať už jedinců, či organizací, jako je např. Syndikát novinářů) se etikou v médiích zabývá velmi intenzivně, problematická témata si uvědomuje a jejich řešení z hlediska etiky považuje za velmi důležité. Ovšem ačkoli se objevuje mnoho pokusů vytvořit jistá ucelená etická pravidla (př. různé etické kodexy mediálních institucí – viz příloha), následující výtahy z různých článků ukazují, že názory na to, co je v souvislosti s médii etické, se u různých autorů liší.

Etické hranice investigativní novinářiny

V článku „MÉDIA: Nová etika dle MF Dnes a TV Nova“ zveřejněném 10. září 2008 na serveru neviditelnypes.lidovky.cz seznamuje autor, novinář Petr Adler, čtenáře se svým pohledem na úlohu novináře v souvislosti s kritikou představ MF DNES a TV Nova o investigativním novinářství.

Úlohou novináře je podle článku informovat. „*Nic víc, ale také nic méně. Informovat co nejúplněji, čili také co nejpravdivěji,*“ (Adler: 10. 9. 2008) MF DNES a TV Nova ovšem podle toho nejednají. Rozpoutali aféru, „*v níž si hlavní scénárista myje ruce a říká, že on za nic nemůže a že netušil, že jeho mladší stranický kolega je takový blbec, a kde se dva hlavní sdělovací prostředky, které aféru pomohly rozdmýchat, tváří, že ony se pouze snažily přibít ten Augiášův chlív na pranýř,*“ (Adler: 10. 9. 2008).³⁰

Adler tvrdí, že například v Kanadě, kde už několik desítek let pracuje jako novinář, se mnozí podivují i tomu, když si redakce zadávají průzkumy veřejného mínění, jejichž výsledky pak mají ony samy, natož když je zveřejní. Když si totiž redakce dělá svůj výzkum, na základě otázek, na jejichž vzniku se podílela s firmou, která výzkum prováděla, nahlíží se na to v Kanadě jako na střet zájmů. „*Kdyby si tady někdo dovolil jenom přijít s návrhem akce, která by se méně připomínala amatérské špionážní hrátky TV Nova a Mladé fronty Dnes, ten by dostal padáka na hodinu pro ztrátu důvěry,*“ (Adler: 10. 9. 2008)

³⁰ „Případ Morava“ - Poslanec ODS Vlastimil Tlustý a reportér televize Nova Janek Kroupa se rozhodli otestovat poctivost premiéra a Tlustého nepřítele Mirka Topolánka (ODS). Nova později dává Tlustému návrh, že nafotí jeho inkriminující fotografie a pak se je pokusí inkognito nabídnout lidem kolem premiéra Topolánka. Cílem je dokázat, že Topolánek shání na Tlustého kompromitující materiály, a odhalit tak „špinu v politice“. Zareagoval až poslanec ODS Jan Morava. **Fotografie převzala a nabídl je k otištění MF DNES. Od té chvíle začíná s Novou Mladá Fronta spolupracovat. Po odhalení kauzy složil Morava mandát.**

Dle Adlera by si reportéři měli obstarat informace bez použití skrytých kamer „a dalších parafernálií úrovně špionážního bijáku čtvrté cenové kategorie“ (Adler: 10. 9. 2008).

Jiný názor má jeden z hlavních aktérů kauzy týkající se shánění kompromitujících materiálů politiků na své kolegy, televizní novinář Janek Kroupa, jehož reportáž z cyklu Natvrdo otřásla českou politikou. V rozhovoru pro časopis Týden řekl: "*Nechci být spolupachatel politiků. Hřeší na to, že novináři bez velkého přemýšlení piší, co se jim říká. Tentokrát ale vzešla iniciativa od nás. Kdyby mě Vlastimil Tlustý jako první oslovil s nabídkou, že chce inscenovat své fotky s falešnou milenkou, tak do toho nejdu,*" (Kočí: 9. 9. 2008).

V rozhovoru hájil i způsob práce, který jeho tým v této souvislosti používal. „*Undercover metoda, tedy způsob práce, kdy neprozradíte svoji identitu, je postup, který novináři používají nejmíň 200 let, aby se dostali k informacím, které má veřejnost právo znát a nemůže se k nim jinak dostat. (...)Málokdo si také uvědomuje, že od ledna je řízená provokace, takzvaný test odolnosti, povolenou vyšetřovací metodou Inspekce ministra vnitra. Tu metodu jsme ani nevyalezli, ani nedotáhli do extrému,*“ (Kočí: 9. 9. 2008). Cílem novinářské práce podle Kroupy je poukázat na problém.

Na zpravodajském serveru časopisu Marketing & Media se k případu reportáže televize Nova o údajné přípravě vydírání poslance ODS Vlastimila Tlustého vyjádřil Syndikát novinářů. Způsob, kterým reportáž vznikla, pokládá Syndikát za z hlediska žurnalistické etiky sporný. 11. září 2008 se na tom shodl řídicí výbor Syndikátu novinářů ČR a zároveň informoval, že „*tento problém vyžaduje širokou diskusi v novinářské obci,*“ (Syndikát novinářů, 11. 9. 2008). Reportáž Novy měla odhalit zákulisní praktiky české politiky. Téma, které sledovala, je dle Syndikátu ve veřejném zájmu a zveřejněné informace podle něj nebylo možné potvrdit jinak než za použití skryté kamery. „*Vystupování novináře pod skrytou identitou ani použití agenta-provokatéra nelze ale z hlediska žurnalistické etiky jednoznačně vyhodnotit,*“ (Syndikát novinářů, 11. 9. 2008).

Co si Američané myslí o mediální etice

V článku Between the Summits: What Americans Think About Media Ethics (Mezi summity: Co si Američané myslí o mediální etice), který vyšel v Journal of Mass Media Ethics v lednu 2008, píše Tom Cooper, že soupis významných studií z let 1986 – 2006 naznačuje, že veřejnost cítí trvalé a v některých případech stoupající znepokojení ohledně určitých etických praktik v masmediálním průmyslu. Zatímco se některé obavy - jako

například obavy z podvodu, narušení soukromí a nadměrné násilí - vztahují na rozmanité komunikační kanály, některé jsou specifické pro média. Například primární obavy veřejnosti ohledně internetu zahrnují podvod, spam (nevyžádaná elektronická korespondence) a dostupnost pornografie dětem, zatímco primární obavy týkající se telefonu zahrnují telemarketing a odposlouchávání. Souhrnná zjištění naznačují několik podstatných a vzrůstajících obav, jako je narušení důvěryhodnosti tisku a důvěry v média obecně. Tato zjištění se ukázala být v souladu s nedávným národním průzkumem, objednaným pro účely druhé konference U.S. Media Ethics Summit.³¹

Kdo je žurnalista

Dalším článkem, který se dotýká mediální etiky, je práce Erika Uglanda a Jennifer Hendersonové *Who Is a Journalist and Why Does it Matter? Disentangling the Legal and Ethical Arguments* (Kdo je žurnalista a proč na tom záleží? Rozmotávání právních a etických argumentů). Článek vyšel v *Journal of Mass Media Ethics* v říjnu 2007.

Článek se zabývá současnou debatou o tom, „kdo je to žurnalista“. Tato debata se objevuje ve dvou různých oblastech: právo a profesní etika. Ačkoli je debata v těchto oblastech zaměřená na různé problémy, účastníci pojmají centrální otázku jako zásadně stejnou. Článek naznačuje, že debaty v oblasti práva a v oblasti profesní etiky musí být řešeny nezávisle a že debaty v těchto oblastech musí být odlišnější. V případě práva se musí debata obměňovat v závislosti na tom, zda kontext zahrnuje ústavní právo, psané právo či distribuci neformálních privilegií vládními úředníky. V případě profesní etiky by debata měla zohledňovat různé cíle, taktiky a hodnoty rozličných komunikujících.³²

Ochrana soukromí a elektronická média

Článek *Students don't fear loss of privacy on Facebook, study finds* (Studie zjistila, že se studenti nebojí ztráty soukromí na Facebooku³³) se zabývá v souvislosti s etikou médií (zejména elektronických) často diskutovaným tématem ochrany soukromí.

Podle studie univerzity v Ohiu mnoho uživatelů Facebooku velmi málo chrání své soukromí na síti. Bernhard Debatin, mimořádný profesor žurnalistiky, který se specializuje

³¹ Cooper, T.: leden 2008. *Between the Summits: What Americans Think About Media Ethics*

³² Ugland, E., Henderson, J.: 2007. *Who Is a Journalist and Why Does it Matter? Disentangling the Legal and Ethical Arguments*

³³ Facebook – velmi populární server pro tzv. „social networking“ (vytváření společenských sítí); původně systém pro spolupráci a výměnu informací mezi vysokoškolskými studenty

na online média a jejich etiku, vydal studii, která se zabývá problematikou soukromí ve spojení s populární technologií, v současnosti užívanou většinou studentů.

Podle tiskové zprávy, ve které byly výsledky studie zveřejněny, je Facebook skvělým nástrojem pro tzv. „social networking“ (viz. pozn. 33), avšak data, která o sobě uživatelé poskytují, bývají používána způsoby, o kterých nevědí. Tzv. „zloději identity“ dokáží rekonstruovat například číslo sociálního pojištění a stačí jim k tomu znát datum narození, město narození a pohlaví. Takové informace není obtížné nalézt v polovině uživatelských profilů.

Debatin se svými studenty zkoumal 120 uživatelů Facebooku pomocí online dotazníku a poté získal hlubší reakce od menší skupiny sestavené z původních respondentů. Zjistil, že 66 % účastníků výzkumu zakázalo přístup ke svému profilu a 71 % umožnilo jeho zobrazení pouze přátelům. Problémem je, jak Debatin zdůraznil, že si uživatelé vytvářejí stovky „přátel“ a s mnoha z nich mají jen velmi volné propojení. Pro bližší představu – 39 % respondentů mělo více než 300 přátel. 38 % respondentů přitom přiznalo, že jako do skupiny přátel přijímají lidi, o kterých pouze slyšeli, a 10 % je ochotno přijmou kohokoli.

Tito noví „přátelé“ mohou získat přístup k velkému množství osobních dat. Více než 90 % respondentů poskytovalo na Facebooku své celé jméno, osobní fotografii, datum narození, pohlaví a domovské město. Čtyři pětiny specifikovaly osobní zájmy, oblíbenou hudbu a filmy, informace o vzdělání a e-mailovou adresu. Přibližně jedna třetina dokonce osobní webové stránky, telefonní číslo a adresu.

Pokud se takové informace dostanou do nesprávných rukou, mohou se uživatelé – jak Debatin varuje – stát obětí krádeže identity, tzv. phishingu³⁴, sledování, obtěžování a nevyžádaného marketingu.

Podle Debatina měla většina účastníků studie povrchní povědomí o problematice soukromí, ale nechápala závažnost této problematiky. Výsledky studie Debatin považuje za zneklidňující a velmi ho překvapilo, jak málo vážně respondenti celou věc brali.

³⁴ Phishing - podvodná technika používaná na Internetu k získávání citlivých údajů (hesla, čísla kreditních karet apod.) od obětí útoku. Jejím principem je rozesílání e-mailových zpráv, které se tváří jako oficiální žádost banky či jiné podobné instituce a vyzývají adresáta k zadání jeho údajů na odkazovanou stránku. Tato stránka může například napodobovat přihlašovací okno internetového bankovníctví a uživatel do něj zadá své přihlašovací jméno a heslo. Tím tyto údaje prozradí útočníkům, kteří jsou poté schopni mu z účtu zcizit peníze.

Etikou v souvislosti s novými elektronickými médii se zabývá také článek "If I Break a Rule, What Do I Do, Fire Myself?" Ethics Codes of Independent Blogs („Když poruším pravidlo, co mám dělat, vyhodit sám sebe?“ Etické kodex nezávislých blogů), ve kterém David D. Perlmutter a Mary Schoenová pojednávají stále populárnějšími blogy³⁵ a jejich etické kodexy.

V článku, který vyšel vloni v *Journal of Mass Media Ethics*, se píše, že blogování - jakožto nový nástroj rozšiřování informací a komentářů ovlivňujících veřejné mínění - rychle nabývá na popularitě, význačnosti a moci. Jedna z hlavních kontroverzí týkajících se tohoto nového média je, v jakém rozsahu, či dokonce jestli vůbec, by měly blogy mít etické kodexy.

Autoři článku zkoumali 30 politicky orientovaných weblogů. Pouze pár z nich mělo etický kodex, uvedený, či implicitní. Mezi těmito kodexy byla jen malá spojitost, ale některá témata vystoupila. Kvalitativní analýza těchto etických kodexů ukazuje, že to, čeho si blogeré váží nejvíce, zahrnovalo přesnost, spolehlivost a etiketu. Dále článek poskytuje důkazy na podporu převládající myšlenky, že zatímco blogerům připadá jako důležité vypadat „eticky“, etika a důvěryhodnost blogování jsou obtížně operacionalizovatelné.³⁶

Etické kodexy blogování zajímaly i Martina Kuhna, který v roce 2007 v *Journal of Mass Media Ethics* uveřejnil článek *Interactivity and Prioritizing the Human: A Code of Blogging Ethics* (Interaktivita a upřednostnění člověka: Etický kodex blogování).

Článek se týká výzkumu blogerů za účelem návrhu určitého kodexu, který - na rozdíl od dříve navržených - zohledňuje interaktivitu a důležitost upřednostnění lidského prvku v komunikaci zprostředkované počítačem jakožto hlavní hodnoty v blogerské etice. V této souvislosti se autor zmiňuje, že zvyšující se popularita blogů a blogování, stejně jako jejich integrace do hlavního proudu médií, zažehla pokračující diskusi, zda je etický kodex blogování nezbytný, či dokonce uskutečnitelný.³⁷

³⁵ Blog - zkratka spojení "web log", doslova webový žurnál, záznam. Speciální internetová aplikace, obsahující periodické nebo občasné textové příspěvky. Tyto příspěvky jsou přichozím uživatelům k dispozici nejčastěji v obráceném chronologickém pořadí vzniku. Přestože nejpůvodnější jsou blogy soukromé, podobající se soukromým deníkům, vyskytují se i blogy, zaměřené na politické kampaně nebo blogy podnikové. Blog může vytvářet jeden soukromý uživatel, nebo i rozsáhlá skupina autorů. Některé blogy jsou interaktivní a dovolují zanechat veřejnou poznámku, jiné tuto funkčnost nemají. Provedení blogu může být v nejjednodušší formě jako seznam hypertextových odkazů nebo naopak může obsahovat uživatelsky zadávané poznámky, hodnotící ankety s grafickým rozhraním apod.

³⁶ Perlmutter, D., Schoen, M.: 2007. "If I Break a Rule, What Do I Do, Fire Myself?" Ethics Codes of Independent Blogs

³⁷ Kuhn, M.: 2007. *Interactivity and Prioritizing the Human: A Code of Blogging Ethics*

Etické kodexy v médiích

Tématu etického kodexu (konkrétně některých z příčin jeho nutnosti) se týká i článek ČTK uveřejněný 21. 5. 2008 na zpravodajském serveru časopisu Marketing & Media. Článek informuje o tom, že televizní stanice v České republice a jejich profesní sdružení ATO (Asociace televizních organizací) připravují společný etický kodex, který má obsahovat základní pravidla pro to, čeho by se televize měly ve svém programu vyhnout.

Záměr asociace souvisí s rostoucím počtem správních řízení vedených Radou pro rozhlasové a televizní vysílání i s novými předpisy a novou směrnicí o audiovizuálních službách Evropské komise. Nova, stejně jako Prima, v uplynulých letech například dostaly milionové pokuty za reality show Big Brother a VyVolení. Podle rady některými pasážemi jednotlivých dílů mohly pořady ohrozit vývoj dětí a mladistvých, neboť je televize vysílaly před 22:00. Část pokut soudy zrušily, v uplynulém měsíci ale také Nejvyšší správní soud část pokut potvrdil, u Primy jich bylo šest v rozmezí od 200.000 korun do 1,5 milionu, u Novy 500.000. Podle výroční zprávy vysílací rady bylo loni radou zahájeno 470 správních řízení, což je asi o padesát méně než v roce 2006. Rada uložila rovnou stovku pokut a vydala 237 upozornění na porušení zákona. Počet pokut se tak proti roku 2006 snížil o 13, upozornění na porušení zákona naopak pět desítek přibylo.

V případě pokut se ale televizní stanice téměř vždy obrací k soudu a mnohé spory posléze dospějí až k Nejvyššímu správnímu soudu. Ze stovky loni udělených pokut jich 55 nebylo zapláceno právě kvůli trvajícím soudním sporům.

Česká televize má vlastní Kodex ČT, jehož porušení veřejnoprávní stanice kvalifikuje jako porušení pracovní kázně podle zvláštního právního předpisu, zákoníku práce. Obdobná pravidla mají i Nova a Prima a Český rozhlas. Při Syndikátu novinářů ČR, jehož členy však mnohdy nejsou novináři z největších médií, také existuje Etická komise, která na základě etického kodexu syndikátu vydává obecná doporučení, konkrétní stanoviska i odsudky k jednotlivým případům porušení novinářské etiky.³⁸

Hranice svobody tisku

Hranicemi svobody tisku v současnosti se zabývá článek Williama L. Andersona a Amita Shaha Protection of Speech, or Protection of Political Allies? The U.S. Supreme

³⁸ ČTK: 2008. České televize a ATO připravují společný etický kodex.

Court and Libel (Ochrana slova, nebo ochrana politických spojenců? Federální nejvyšší soud a urážka na cti), který vyšel v zimě roku 2007 v *The Journal of Social, Political, and Economic Studies*.

Dle autorů se v moderní době žaloby pro křivé obvinění stávají stále ojedinělejšími a mediální instituce zlepšují své vyhlídky na úspěšné sebeobhájení. Z velké části je tomu tak proto, že v roce 1964 Federální nejvyšší soud všemi hlasy změnil hranice svobody tisku. Případ *New York Times versus Sullivan*³⁹ v podstatě srazil všechny státní zákony o urážce na cti a poskytl nová pravidla toho, jak budou budoucí zákony o urážce na cti muset být napsané, když věc, o níž jde, zahrnuje jednání „veřejných činitelů“. Autorovo zkoumání tohoto rozhodnutí a jeho následků vyvozuje, že nejvyšší soud chránil mediální odbytíště, jako jsou *New York Times*, které podporovaly vlastní „progresivní“ agendu soudu. Rozhodnutí v tomto případě skutečně zbavilo *Timesy* a jiné mediální instituce obrovského množství potenciálních finančních závazků tím, že podstatně zmenšilo jejich ohrožení žalobami pro urážku na cti.⁴⁰

Konceptem práva na soukromí se zabýval i článek Jeffery A. Smith *Moral Guardians and the Origins of the Right to Privacy* (Strážci morálky a původ práva na soukromí), který na jaře 2008 vyšel v *Journalism and Communication Monographs*.

Článek zmiňuje, že koncept práva na soukromí existoval dávno před rokem 1890, kdy Samuel D. Warren a Louis D. Brandeis publikovali svůj velmi uznávaný článek obhajující zodpovědnost za křivdu v případě porušení soukromí publikováním. Mnoho autorů a veřejných intelektuálů již pojednalo potřebu ochraňovat lidi před slíděním tisku. Jejich práce podpořily viktoriánské společenské standardy a připsaly vinu komerčním tlakům na žurnalisty, aby uspokojili choutky veřejnosti. Snažily se vyřešit konflikt mezi zdvořilostí a občanskými právy tím, že buď podporovaly co nejvyšší samoregulaci, nebo volaly po právních prostředcích. Advokáti soukromí devatenáctého století vyzvedli problematiku chutí publika a etiky médií, která je problematická dodnes.⁴¹

Problematika ochrany soukromí v souvislosti s médii a hranicí svobody tisku patří mezi nejaktuálnější a nejvíce diskutovaná mediálně-etická témata současnosti a řeší ji jak

³⁹ *New York Times Co. v. Sullivan* byl soudní případ, který založil současný „actual malice“ standard, /“Actual malice“ znamená vědomí, že informace byla nepravdivá, nebo její vydání s bezohledným nezájmem o to, zda je, či není pravdivá/, který musí být naplněn, aby mohla být informace tisku o veřejných osobách považována za pomluvu či urážku na cti. Rozhodnutí soudu v tomto případě bylo jedním z klíčových rozhodnutí podporujících svobodu tisku.

⁴⁰ Andersona, W. L., Shah, A.: 2007. Protection of Speech, or Protection of Political Allies? The U.S. Supreme Court and Libel

⁴¹ Smith, J. A.: 2008. Moral Guardians and the Origins of the Right to Privacy.

média samotná, tak veřejnost. Zatímco veřejnost se k této záležitosti staví poměrně jednotně ve smyslu zdůraznění důležitosti práva na soukromí na úkor svobody tisku, média (ve skutečnosti podporována zájmem veřejnosti o soukromí známých osob, který jejímu prezentovanému postoji k ochraně soukromí poněkud odporuje) prezentují velmi rozličné postoje. (Jak je vidět například v podkapitole Etické hranice investigativní novinářiny.) Obecně média spíše brání svůj nárok na informování veřejnost (na základě jejího práva na informace), ale velmi se často se i v nich ozývají hlasy pojednávající tuto problematiku jako eticky spornou a hledající možnosti vhodné regulace. Příkladem snahy médií o takovou regulaci jsou zejména Etické kodexy pojednané v této práci například v podkapitole Etické kodexy v médiích. Příklady etických kodexů v médiích obsahuje také příloha práce.

2.4.3. Média v postmoralistní době

Vývojem vztahu veřejnosti k médiím z hlediska etiky od doby, kdy se tento vztah začal stávat problematickým, se zabývá další kapitola práce.

„Etická poptávka nezůstává ohraničena pouze oblastmi, které volají po dlouhodobé zodpovědnosti. Právě tak krystalizuje i v oné sféře, která nejdokonaleji ztělesňuje efemerní a spektakulární současnost – v médiích. Tak jako z nových schopností technovy vyplýnul nárok na etiku budoucnosti, podobně zmnožená moc médií a výstřelky tisku oživily potřebu etiky aktuality.“ (Lipovetsky: 1999: s. 254)

„Současný svět se vyznačuje dominantním vlivem médií a nových technologií neustále narůstajícím a atakujícím tradiční obraz světa, skutečnosti. Jsou to především elektronická média, která podstatně ovlivnila způsob, jakým si představujeme svět. (...) (Nové informace) si vynucují pozornost díky tomu (...), (že) mají přímý vliv na praktické postoje, jsou prakticky využitelné. (...) Je třeba brát v úvahu jejich (médií) universální význam v konstituci obrazu světa a s ním spojeným požadavkům jaké postoje k němu zaujmout (...).“ (Mucha in Bystřický, Mucha: 2007: s. 86 – 87)

Tisk začal být napadán někdy v 19. století a od té doby útoky proti němu neustaly. Veřejnost sice nezpochybňuje legitimitu tisku jako takového, ale „zavrhuje jeho nedostatek zodpovědnosti, voyerismus, bezuzdné podbízení se čtenářstvu, neověřené informace a excesy svobody, které vykazuje“ (Lipovetsky: 1999: s. 254).

Moc médií neustále narůstá, ale zároveň dochází ke krize důvěry ve vztahu k nim. Média se stávají jakýmsi symbolem manipulace, podvodu a neúcty k lidem a ocitají se

v centru společenské kritiky: „*Média jsou bez morálky a mají jediný cíl – zajistit, aby se o nich mluvilo, prodat své >zboží<, všemi prostředky si připoutat více čtenářů*“ (Lipovetsky: 1999: 255).

Média jsou zachváčena čím dál tím větším konkurenčním bojem (např. mezi novinami a internetem). Mnoho lidí ve vedoucích pozicích médií nejsou již žurnalisté, ale obchodníci, kteří „*nejsou tak citliví na věrohodnost informací*“ (Ramonet: 2003: s. 19). Trh s informacemi pro ně znamená především prostředek k výdělku.

Lidé vůči médiím pociťují převážně skepsi, nedůvěru a pochybovačnost. „*Každý nejasně, ale zřetelně cítí, že v obecném fungování informačního systému něco přestalo fungovat.*“ (Ramonet: 2003: s. 33)

Nebylo tomu tak vždy: V 70. a 80. letech vystupovalo novinářství jako „*autentický rytíř pravdy, věrný spojenec bezmocného občana*“ (Ramonet: 2003: s. 52). Po aféře Watergate⁴² byl novinář v příbězích, které patří k proudu „demokratického realismu“, prezentován jako „pozitivní hrdina“.

V průběhu 80. let, kdy se hroutily ideologie, rostla postava hrdinského novináře. Dnes musí novináři naopak čelit nedůvěře občanů. „*I když veřejnost cítí, že na kvalitní informovanosti závisí její větší či menší podíl na občanském životě – a tedy i kvalita demokracie -, přesto se nechává ukolébat televizním lísáním, jež mu přislubuje informovanost zábavnou formou...*“ (Ramonet: 2003: s. 54) Tento rozpor vede k tomu, že si divák začíná uvědomovat nebezpečí zpravodajství, které „*sleduje logiku napětí a podívané až k paroxysmu*“ (Ramonet: 2003: s. 54). Diváci si začínají uvědomovat, že je únavné se informovat a to je cena demokracie.

V současnosti už pominula doba, kdy se požadovala stále větší a rychlejší informovanost jako reakce na cenzuru a vládu politické moci nad informacemi obecně. „*V okamžiku přímého přenosu, informační záplavy a infospektáklů stoupá poptávka po zvýšené zodpovědnosti médií, po rozumných mezích svobody informací a po začlenění morálky do novinářské práce.*“ (Lipovetsky: 1999: s. 255)

Ještě novějším „trendem“ je skutečnost, že kritika médií již nepřichází pouze ze strany veřejnosti, ale „*nové principy zodpovědnosti potvrzují (...) i sami novináři, kteří již dnes slibují větší péči o deontologii tisku*“ (Lipovetsky: 1999: s. 255) Někteří novináři

⁴² Watergate - politická aféra v USA z let 1972-1974. Název aféry pochází od komplexu budov ve Washingtonu, kde sídlí ústředí Demokratické strany. V období předvolebního boje v roce 1972 zorganizoval Výbor pro znovuzvolení prezidenta (R.Nixona) se souhlasem Bílého domu vloupání do Watergate a dal tam instalovat odposlouchávací zařízení (akci provedli bývalí agenti FBI, CIA a kubáňští emigranti). Soudní vyšetřování aféry Watergate odhalilo nezákonné praktiky v americkém politickém životě a vedlo k řadě demisí, mimo jiné i prezidenta Nixona.

hojně kritizují honbu za senzacemi, propletení tisku a reklamy, zrušení ochrany soukromí atd. Tisk se také při svých pochybeních hájí povinností co nejrychlejšího informování veřejnosti, zákony konkurence a údajnými manipulacemi dalšími stranami. „*Tisk se především staví do pozice oběti útoku a úřadů, které lžou, zastírají pravdu nebo mu brání náležitě provádět svou práci. Tisk dbá o ochranu svrchovaného práva na informace a snaží se zprostit se viny spíše než uznat vlastní zodpovědnost za informační omyly.*“ (Lipovetsky: 1999: s. 255) Najdou se ovšem i novináři, kteří skutečně připouštějí zodpovědnost tisku a dožadují se toho, aby byly posíleny žurnalistické povinnosti a profese sama aby usilovala o vlastní nápravu.

Kromě této „sebenápravy“ médií Lipovetsky také zmiňuje „mediální dobročinnost“. „*V okamžiku, kdy již není třeba přizpůsobovat altruismus závazné povinnosti, se stáváme svědky bujení dosud nevídaných charitativních a podpůrných akcí, pořádaných ve spolupráci s médii. (...) Čím více ustupuje náboženství povinnosti, tím více šlechetnosti konzumujeme; s rostoucím významem individualistických hodnot se zmnožují mediální inscenace dobrých záměrů.*“ (Lipovetsky: 1999: s. 151)

Postmoralistní věk vystavuje hodnoty v médiích a provádí jejich obnovu podle zákonů konzumní masové podívané. Spojuje šlechetnost s marketingem a ideál s personalizací. Záměrem vzbudit soucit a pobavit publikum, „*dokonce i lidské tragédie se stávají příležitostí k zábavě*“ (Lipovetsky: 1999: s. 152) Morálka se tedy do značné míry stává záležitostí médií a i ta přispívá k její fragmentaci.

„*Již nikdy žádné příkazy a povinnosti, nýbrž teatrálnost dobra: idealismus kategorické závaznosti vystřídaly hyperrealistické city katodického publika.*“ (Lipovetsky: 1999: s. 154)

2.4.4. Hlavní etické problémy v mediální sféře

Mezi hlavní oblasti etických problémů, se kterými se může setkat novinář při své práci, patří narušování soukromí, střet zájmů, úplatky, klamání, osobní účast na zprávě a plagiátorství. Dále se v textu budeme blíže zabývat těmito oblastmi.

K **narušování soukromí** dochází, když novináři poruší něčí právo na ochranu soukromí. Tento jev je častý například při podávání zpráv o obětech trestných činů či o soukromém životě nějaké známé osobnosti.⁴³

⁴³ Jiráček a kol.: 2005 (autor kapitoly: Václav Moravec)

S problematikou narušování soukromí úzce souvisí otázka hranic lidské intimity, která je v současné době často v souvislosti s tzv. reality show.⁴⁴ Mediální analytici a psychologové (a nejen oni) si po zahájení „boomu“ pořadů tohoto druhu začali klást otázku: „*Co víc je možné ještě z privátní sféry člověka veřejně ukázat? (neboli) Kde jsou hranice lidské intimity?*“ (Hvíždála: 2005: s. 165) Hojný výskyt pořadů tohoto typu bývá připisován například snaze televizních stanic soustředit se na nenaplněné a skryté touhy diváků – např. na touhu po bohatství a slávě (Big Brother, VyVolení).⁴⁵

Dalším příkladem reality show je francouzská Loft story, „*filmovaná pomocí dohlížecích kamer nebo přes poloprůsvitná zrcadla reprodukuje typický dispozitiv kontroly (...)..., který divákovi dává pocit moci, vlády nad situací, dominance (...) a zároveň posiluje panovačný a protektivní (otcovský) pocit k dobrovolným vězňům.*“ (Ramonet: 2003: s. 199)

Určité příznaky už nějakou dobu naznačovaly, že je nevyhnutelný příchod takového druhu pořadu, ve kterém se spojují voyeurismus, exhibicionismus, dohled a podrobení.

Jako jakási vzdálená předloha by mohl být chápán Hitchkokův film Rear Window (Okno do dvora), ve kterém fotoreportér sleduje oknem chování sousedů. Podle Hitchkoka jsme všichni voyeuři. Voyerskému nutkání pozorovat jistým způsobem odpovídá jeho protiklad – necudná touha ukazovat se. Ta prožila explozi díky webovým kamerám.

Dalším fenoménem, který je v rozporu s myšlenkou, že bychom si měli chránit své soukromí, jsou intimní deníky na internetu.

Na obyčejných televizích se množí pořady tzv. trash TV, což jsou bulvární televize, které uvádí osoby nepokrytě hovořící o svých nejosobnějších záležitostech. Příkladem je show Jerryho Springera. Špinavosti v televizi mají stále roustoucí úspěch. „*Tyto pořady pomalu posunuly hranice toho, co je možné ukázat, a zdůraznily neurčitou hranici mezi dokumentem a fikcí, skutečným životem a fiktivním výtvozem.*“ (Ramonet: 2003: s. 206)

„*Umberto Eco rozdělil dějiny televize do dvou etap: první je archeotelevize, televize před osmdesáti lety, kdy pro to, aby se někdo objevil na obrazovce, musel mít nějaké významné zásluhy. ... Po ní přichází neotelevize (...), do níž se s rozmnožením televizních her a studiových pořadů přímo na obrazovku dostávala veřejnost bez jakýchkoli mimořádných zásluh.*“ (Ramonet: 2003: s. 209)

⁴⁴ Reality show – televizní pořad založený na zobrazování „reálného“ života prostřednictvím natáčení neherců (v ČR například „VyVolení“ a „Big Brother“)

⁴⁵ Hvíždála: 2005: kap. Kde jsou hranice lidské intimity

Mediální systém v rámci konkurenční války naléhavě potřebuje celebrity, ale také se jich rychle zbavuje a pořizuje si nové. Jedná se vlastně o celebrity na jedno použití.⁴⁶

Střet zájmů je eticky problematický jev, ke kterému dochází obvykle, když je posuzována práce novináře v souvislosti s jeho mimopracovními aktivitami. Za střet zájmu se obvykle považuje například politická kariéra novináře.⁴⁷

Střet zájmů je vnímán jako obzvláště nebezpečný zejména proto, že média během svého vývoje velkou moc – mají mimo jiné nesmírný vliv na veřejné mínění. „*Dříve tomu bylo tak, že lidé si na základě diskurzu ve veřejném prostoru sami a nezávisle vytvářeli mínění (...) Časy se ale změnily: média způsobem prezentace a performance přijala roli, v níž začala silně ovlivňovat společenské procesy jak na individuální, tak makroúrovni, neboť diktují způsob nazírání na svět. (...) Vědci si kladou otázku, jestli nás tato skutečnost nevzdaluje od demokracie...*“ (Hvížd'ala: 2005: s. 184)

„*Nejvíce >střetů zájmů< nastává na úrovni lokální žurnalistiky. Zde dochází k největšímu vlivu různých lobbyistických skupin, ať již politických nebo ekonomických a zároveň je zde novinář takřikajíc >méně na očích<.*“ (Trojan: 2008)

Úplatky se rozumí zejména finanční a hmotné výhody, nabízené pracovníkovi médií v přímé souvislosti s jeho prací. „Dárce“ je přitom subjekt, který je objektem zpravodajství, v očekávání, že zpravodajství bude příznivé. Úplatky mohou být jakékoli dary větší než nepatrné hodnoty (např. volné vstupenky na koncerty, sportovní utkání apod.).⁴⁸

„*Uplácení má mnohé formy, ale většinou jeden cíl – zajistit si kladný mediální obraz, nebo naopak eliminovat ten nevhodný,*“ (Trojan: 2008). Eliminace negativního mediálního obrazu znamená zejména záměrné neinformování o určitých věcech. Hranice toho, co již lze považovat za úplatek, je tenká. Etické kodexy různých mediálních institucí obvykle stanovují limit 500 Kč, nejedná se ovšem o žádnou pevnou a neměnnou hranici, v kodexech bývá uvedeno, že smí novinář za určité situace přijmout i hodnotnější dar. „*Vše (tedy) závisí víceméně na osobním posouzení a rozhoduje zde individuální morální „odolnost“ toho či onoho žurnalisty.*“ (Trojan: 2008)

⁴⁶ Ramonet: 2003: s. 193 - 212

⁴⁷ Jiráček a kol.: 2005 (autor kapitoly: Václav Moravec)

⁴⁸ Jiráček a kol.: 2005 (autor kapitoly: Václav Moravec)

Klamání je kategorií etických otázek zahrnující takové postupy jednání novinářů, které mohou klamat čtenáře, zdroje informací či ty, kdo jsou předmětem zpravodajství. Může se jednat například o situaci, kdy se novinář vydává za někoho, kým není.⁴⁹

V této souvislosti se nabízí příklad z velmi nedávné doby. V květnu (2008) provedla Mladá Fronta DNES tzv. „test nemocnic“. Redaktoři se převlékli do bílých plášťů a v tomto přestrojení za lékaře se vydali do několika českých nemocnic, aby prověřili, do jaké míry je pro nepověřenou osobu dostat se k důvěrným informacím o pacientech.

Test podle redaktorů odhalil vážné chyby (dostali se například k chorobopisům lékařů) a rozpoutal velkou mediální bouři, ve které byly nemocnice pranýřovány za své selhání.⁵⁰

Nenalezla jsem ovšem žádný článek, který by se pozastavoval nad tím, jakých metod redaktoři při svém „testu nemocni“ použili. Ředitel nemocnice Písek se sice v článku v Medical Tribune o falšování identifikace zmiňuje, ale jednání redaktorů z etického hlediska nehodnotí:

„Nemocnice lze zařadit do systému akreditací kvality poskytované péče, lze je lépe či hůře zabezpečit ve smyslu přístupu civilních osob na jednotlivá oddělení, JIP, ARO atd. Systémově těžko lze ale zabránit případu, který se stal v naší nemocnici. Osoba se zfalšovanou identifikační kartou a ve zdravotnickém stejnokroji požádala o vydání RTG snímků a bylo jí vyhověno. RTG oddělení naší nemocnice není uzavřeným oddělením, ale i na uzavřeném oddělení lze obtížně eliminovat případ zfalšovaných dokumentů. Kolik z nás (včetně žurnalistů) by zastavilo policejnímu autu a vydalo své osobní doklady osobě v policejní uniformě s policejní číselnou identifikací? Stejná situace nastává při zfalšování osobních identifikací a nákupech zboží na ukradené občanské průkazy apod., a to jsou dle našeho soudu věci nelegální. Hodnotíme-li náš případ, a to nám také přísluší, pak pochybení nekvalifikujeme na straně personálu nemocnice nebo systému ostrahy a bezpečnosti nemocnice. RTG archiv je ve smyslu příslušného zákona zabezpečen, včetně zamřížovaných oken, ale zfalšuje-li někdo svou identifikaci, tak prostě data budou nelegálně vynesena.“ (Ing. Miroslav Janovský, ředitel Nemocnice Písek, a.s., in: Má být nemocnice pevností? Medical Tribune, 02. 06. 2008)

MF DNES na svém blogu (mfdnes.blog.idnes.cz) prezentuje „Společný etický kodex novinářů MF DNES a iDNES.cz“, ve kterém stojí mimo jiné: „Redaktor iDNES.cz a

⁴⁹ Jirák a kol.: 2005 (autor kapitoly: Václav Moravec)

⁵⁰ Petrášová, L., Nejezchlebová, L.: Prestižní nemocnice selhaly. Článek MF DNES 20. 05. 2008)

MF DNES musí při své práci vždy uvést účel, za jakým získává informace. Nepoužívá nepoctivé prostředky pro jejich získání. Jen ve výjimečných případech, kdy nelze závažnou informaci získat jinak, nemusí redaktor dotazovanému své povolání sdělit: takový postup však vždy musí schválit nadřízený.“ (<http://mfldnes.blog.idnes.cz/c/32451/Chcete-videt-nas-eticky-kodex-Zde-je.html>)

Etický kodex není zákon a jeho znění nechává většinou mnoho prostoru pro interpretaci. Záleží tedy opět na individuálních morálních kvalitách jednotlivce. V tomto případě je předmětem interpretace, zda lze „test nemocnic“ považovat za „výjimečný případ“ a získané informace za „závažné“, tak jak je zmiňováno ve výše citovaném odstavci z Etického kodexu MF DNES.

O sporných způsobech získávání informací se zmiňuje i kniha *Media ethics: Issues and Cases*. Novinářka Elizabeth Cochraneová, známější spíše jako Nellie Blyová, se zapsala do dějin novin s prvním příběhem, který byla pověřena napsat pro *New York World* v období rozkvětu bulvární žurnalistiky. V roce 1887 si vymyslela propracovaný trik, který spočíval v tom, že předstírala šílenství, aby se nechala poslat do Blackwell's Island, neblaze proslulého ústavu pro duševně choré. Její mise spočívala v tom, zůstat v utajení dost dlouho na to, aby mohla pozorovat a zakusit hrubé zacházení, které údajně v této instituci bujelo. Výsledné příběhy nejen přitáhly mnoho čtenářů k novinám Josepha Pulitzerova, ale učinily z Blyové celebritu. Brzy nato napsala bestseller o svých zážitcích, kterou nazvala „*Ten Days in the Madhouse*“ („Deset dní v blázinci“).

Byl to první z mnoha smělych činů Blyové, které se vyznačovaly jejím používáním klamu za účelem získání příběhu. Problém klamání s cílem získat informace nadále zůstává v žurnalismu ústředním. V roce 1975 byla *Chicago Sun Times* odepřena Pulitzerova cena za použití klamu při získávání informací o podezřelém baru – podvod s barem *Mirage* – za účelem zjištění, zda jsou v kauze zainteresováni městští úředníci.⁵¹

Další kategorií etických otázek je **osobní účast na zprávě**. Někdy se stává (například v krizových situacích), že se novinář stává spíše přímým účastníkem zprávy, než nezaujatým pozorovatelem. Mohou pak vyvstat etické otázky typu, zda má novinář natáčet televizní reportáž, nebo se pokusit zabránit pokusu o sebevraždu.⁵²

⁵¹ Patterson, Wilkins: 1998: příloha C

⁵² Jiráček a kol.: 2005 (autor kapitoly: Václav Moravec)

Má se novinář snažit pořídit exkluzivní reportáž za každou cenu? Dalším příkladem mohou být například válečná zpravodajství. „*V naprosté většině případů se novináři musí nacházet pod přímou ochranou armády, jež se samozřejmě na konfliktu aktivně podílí. Jejich pohled na konflikt je pak logicky silně zkreslen.*“ (Trojan: 2008)

Opět nalezneme konkrétní případ v knize Media Ethics: Issues and Cases: Mohou být skeptičtí žurnalisté vtaženi zdroji do té míry, že zprávy prezentují „napíchnutý“ obraz skutečnosti? 4. srpna roku 1920 kritici tisku Walter Lippmann a Charles Merz publikovali článek v New York Republic, který obviňoval New York Times z toho, že právě toto dělají – uvádějí veřejnost v omyl zkresleným a neúplným zpravodajstvím. Tito dva kritici zkoumali způsob, jakým New York Times referoval o ruské revoluci od března roku 1917 do března roku 1920. Učinili závěr, že zpravodajství selhalo v odhalení slabostí ruské armády a zprávy ve skutečnosti naznačovaly opak – že ruská armáda úspěšně přemáhala revoluční útoky. Toto optimistické, Rusku stranící zpravodajství neudělalo nic pro pokrok ve sdělování pravdy. Reportéři neustále zdůrazňovali dobré zprávy, když Rusové vítězili, a zeslabovali – nebo zcela opomíjeli – zprávy o neuvěřitelných úspěších revolucionářů.

Autoři tvrdili, že žurnalisté slevovali ze své etiky a povinnosti sdělovat pravdu tím, že se zabývali příznivými ruskými zdroji během večerí a společenských setkání a pak je ujišťovali o anonymitě, takže je nikdo nemohl prověřit. Na oněch setkáních byli reportéři krmeni obrovskými dávkami propagandy favorizující ruskou věc.⁵³

Při výčtu kategorií etických otázek nelze vynechat **plagiátorství**. Tento termín označuje převzetí částí cizích textů (nebo textů celých) a vydávání je za texty vlastní. Může se jednat například o přebírání náměrů bez zmínky o médiu, které se věnovalo tématu jako první. Někdy bývá problém rozlišit mezi opisováním a rešerší.⁵⁴

Etické kodexy mediálních institucí (snad bez výjimky) plagiátorství přísně zakazují. Jako příklad si uveďme citaci z Etického kodexu časopisu Týden:

„Ačkoli se v českých médiích setkáváme denně s necitovanými, a přesto opsanými informacemi nebo myšlenkami, redakce časopisu TÝDEN považuje tyto praktiky za nepřijatelné. Plagiátorství chápeme jako krádež cizího duševního vlastnictví, jež snižuje důvěryhodnost novinářského poslání.

Autoři časopisu TÝDEN by proto měli zvážit nad každým svým textem následující otázky:

⁵³ Patterson, Wilkins: 1998: příloha C

⁵⁴ Jiráček a kol.: 2005 (autor kapitoly: Václav Moravec)

- *Připsali jsme pečlivě všechny informace nebo myšlenky, které nejsou naše, jejich skutečným autorům?*
- *Citujeme podle svých poznámek, anebo z paměti? A pokud z paměti, jsme si jisti, že jsme to, co píšeme, neslyšeli od nikoho jiného?*
- *Jsou myšlenky, které rozvíjíme, natolik odlišné od čehokoli, co jsme četli, aby čtenáři mohli poznat rozdíl mezi naším autorstvím a osobitostí autorů v jiných médiích?*
- *Známe texty jiných autorů na stejné téma natolik dobře, abychom se nedopustili plagiátorství nevědomě? “ (Etický kodex Časopisu Týden)⁵⁵*

Mezi další okruhy etických otázek, které mohou v souvislosti s působením médií vyvstat, patří například otázky týkající se zneužití postavení novináře, vyváženosti informací, účelové manipulace se získanými materiály a mnohé další.⁵⁶

Velmi specifickou problematikou je otázka **užívání „skryté kamery“** (obecně jakéhokoli nahrávacího zařízení, o jehož použití není nahrávaná strana informována). Komplikovanost celého tématu dobře ilustruje prohlášení Komise pro etiku k případu sporného užití skryté kamery při reportáži stávkujících novinářů České televize o štábu Jany Bobošíkové. *"Použití skryté kamery je omluvitelné pouze v případě, kdy nelze jinými, legálními prostředky získat informace a to informace závažné a důležité z hlediska celé společnosti, kdy jde o ohrožení veřejného zájmu, státu a podobně (...) Komise po dlouhé diskusi konstatuje, že se v tomto konkrétním případě na oprávněnosti nebo neoprávněnosti použité metody neshodla."* (Stanoviska Komise syndikátu novinářů z 2001 in <http://www.syndikat-novinaru.cz>)

Jako případ z nedávné doby lze uvést reportáž televize Nova o soudci Pavlovi Nagy. TV Nova v pořadu Natvrdo odvysílala investigativní dokument Janka Kroupy s výsledky několikaměsíčního natáčení skrytou kamerou. Reportáž odhaluje, jak se reportérovi a jeho spolupracovníkům podařilo „chytit soudce na vějičku“ – za úplatu pro ně sháněl důvěrné informace a byl ochoten pomoci jim zmanipulovat soudní řízení.

„V šokujícím příběhu úplatného soudce odhaluje Janek Kroupa, jak je možné manipulovat se členem soudcovského stavu. Dokument, jehož natáčení probíhalo od počátku jara letošního roku, realizoval tým osmi lidí včetně Janka Kroupy. Celkem natočili osmnáct [hodin](#) záznamů skrytých kamer a přibližně 70 telefonních hovorů. Výsledek jejich

⁵⁵ Kompletní znění Etického kodexu časopisu Týden viz. příloha

⁵⁶ Trojan: 2008

práce skončil pozitivně. Ve chvíli, kdy byl soudce přímo konfrontován s natočenými důkazy, rezignoval na soudcovský mandát a okamžitě justici opustil.“ (Tisková zpráva [TV Nova](#), autor: Veronika Šmítková, tisková mluvčí TV Nova)

Tento případ nabízí materiál k etickým úvahám o užívání skrytých kamer, ale nejen to – můžeme uvažovat také o tom, zda je etické, aby reportér v roli jakéhosi „agenta provokatéra“ nějaký subjekt k trestné činnosti v podstatě „sváděl“. Nabízí se například otázka, zda by se soudce Nagy trestné činnosti dopustil nebýt „hry“, kterou s ním Kroupa sehrál. Možná by se jinak vůbec nedostal do situace, kdy by musel činit etické rozhodnutí, zda porušit zákon (a morální závazky pramenící z jeho velmi zodpovědné veřejné úlohy jakožto soudce). Má reportér (morální) právo testovat charakter lidí? A za použití podvodu?

2.4.5. Bulvární žurnalismus

Velmi často bývá v souvislosti s mediální etikou zmiňován bulvární tisk.⁵⁷ Významní vydavatelé novin William Randolph Hearst z New York Journal a Joseph Pulitzer z New York World byli často zapojeni do oběhových „válek“. Tyto bitvy pomohly zrodu toho, co se nazývá éra „bulvární žurnalistiky“ v pozdních 80. letech 19. století. Tyto zprávy byly charakterizovány honbou za senzací, přeháněním a okázalým psaním se zvláštním zájmem rozmíchat vzrušení a napnout čtenáře. V roce 1898 bitevní loď U.S. Maine explodovala v havanském přístavu. Příčina byla neznámá a Španělé se omluvili. Brzy nato nastartoval Hearst kampaň. Chtěl válku a se silou tisku, kterou měl za sebou, ji dostal. Získal podporu veřejnosti tím, že vydal příběhy a titulky určené k popouzení a roznícení čtenářů a tím vytvoření tlaku na kongres, aby jednal. Když kongres nakonec skutečně vyhlásil válku, titulek v Hearstových novinách řekl vše: „Jak se vám líbí válka našeho deníku?“ ptal se čtenářů. Přibližně 400 Američanů zemřelo a 3 700 jich bylo zraněno v této krátké episodě historie. Nesrstův životopisec řekl, že referování o válce „se stále tyčí jako vrchol nemilosrdného, nepravdivého šovinismu novin.“⁵⁸

V roce 2004 deník Blesk, který do té doby sledoval významné osobnosti z oblasti politiky pouze na veřejném prostranství, otiskl tajně pořízené záběry z dovolené Václava a Dagmar Havlových, čímž pronikl do jejich soukromého prostoru. Do té doby Blesk „dodržoval hranici rozdílného vztahu bulváru na jedné straně k bavičům a sportovcům a na druhé straně k politikům“ (Hvižd'ala: 2005: s. 213)

⁵⁷ Bulvární tisk – senzacechtivý tisk, který užívá neetické praktiky

⁵⁸ Patterson, Wilkins: 1998: příloha C

K průlomů v chování českého bulvárního tisku vůči osobnostem z politiky však došlo již dříve. Již v roce 2001 otiskl dnes už neexistující Super fotografie Petry Buzkové na nudapláži. Tuto skutečnost lze „vnímat jako signál, který vypovídá o hlubších změnách na mediální krajině“. (Hvížd'ala: 2005: s. 213)

„Bulváru v našem geokulturním prostoru bývá (...) přisuzováno pět strukturálních znaků, jež odpovídají pěti pozitivním sociálním funkcím, které dobře dělané masové noviny plní: za prvé, seznamují lidi, kteří většinou moc nečtou, s nejdůležitějšími politickými problémy v přiměřeně zjednodušené formě. Za druhé, přinášejí bezplatný sociální servis pro nemajetné vrstvy obyvatelstva, které nemají na právníky. Za třetí, stimulují kult úspěšnosti mezi širším obyvatelstvím. Za čtvrté, kanalizují neukojenou potřebu po krvi a sexu u některých skupin obyvatelstva. Za páté, mívají nejdelsí a nejlépe redakčně zpracované sportovní rubriky, které někdy tvoří až polovinu rozsahu novin.“ (Hvížd'ala: 2005: s. 213 – 214)

Bulvár si přestává klást jakákoli omezení (morální či politická) a stává se nevypočitatelnou silou. Zdá se, jako by mu už nic nebylo „svaté“ – ať už se jedná o něčí soukromí nebo o pravdu a objektivitu.

2.4.6. První světová válka a zrod propagandy

Velké propagační kampaně v období první světové války patřily k prvním případům, kdy vláda použila média k vlastnímu prospěchu. Žurnalisté reagovali na žádost prezidenta Woodrowa Wilsona, aby podpořili vstup Ameriky do války tím, že pomohou mobilizovat veřejné mínění k podpoře válečných snah. Propaganda byla v Evropě hojně rozšířená. Výbor pro informování veřejnosti (CPI – Committee for Public Information) byl vytvořen, aby pracoval s tímto voláním po akci, a mnozí žurnalisté se zapojili do těchto informačních snah, aby naklonili veřejné mínění k podpoře zapojení Ameriky. Ve skutečnosti aktivity CPI během války později vedly k první generaci profesionálních publicistů.

Nastal ovšem jeden problém. Když válka skončila, propaganda ne. Kritici médií se začali obávat moci poselství médií, obzvláště pokud šlo o „poskvnění zdroje“. Kritik médií Walter Lippmann pronesl obvinění, že „moderní žurnalismus upřednostňuje národní zájmy před pravdou“. Strach z propagandy také zrodil jeden z prvních návrhů na celostátní studii metod, kterými média získávají zprávy, a vlivu propagandy. A bylo to během dvacátých let dvacátého století, kdy Lippmann napsal svou klasickou knihu „Public

Opinion“ (veřejné mínění) jako reakci na roli médií v utváření veřejného mínění za první světové války.⁵⁹

Propaganda se týká i jiných oblastí než vojenství. Ať už se jedná o politickou propagandu (např. stranický tisk) či komerční, vždy jde o rozšiřování informací za účelem vyvolání nebo zesílení určitých postojů nebo jednání. Často je propaganda doprovázena zkreslováním faktů.

2.4.7. Informační etika, etika v kyberprostoru

Etickými postupy a pravidly uplatňovanými v médiích se dnes zabývá informační etika, kterou lze definovat jako: *„oblast morálky uplatňované při vzniku, šíření, transformaci, ukládání, vyhledávání, využívání a organizaci informací.“* (Plhoň: 2004: s. 5)

Informační etika zkoumá v informační oblasti vývoj morálních hodnot, vytváření mocenských struktur a vývoj etických konfliktů, dále se zabývá informačními mýty, skrytými rozpory a záměry v informačních teoriích a praxi.

Jakožto aplikovaná etika se informační etika uplatňuje v oblasti hromadných sdělovacích prostředků, v počítačové vědě, v biologických vědách, v knihovnách a informační vědě, v obchodu (etika obchodních informací) a na internetu (kyber-etika).

Informační specialisté by z hlediska etiky měli především být schopni rozpoznat a definovat etické konflikty v oblasti informací a měli by pociťovat smysl pro zodpovědnost se zřetelem na následky vzájemného působení jednotlivců a společnosti v oblasti informací.

Konkrétněji informační etiku upravují **právní normy** – například Ústava ČR, resp. Listina základních práv a svobod, Autorský zákon (zákon č. 121/2000 Sb.), Zákon o ochraně osobních údajů (Zákon č. 101/2000 Sb.) – a etické kodexy, zejména pak **Etický kodex novináře**. Ten vypracoval Syndikát novinářů České republiky (SNČR) na základě studia mezinárodních i národních dokumentů. Etický kodex novináře je závazný pro členy Syndikátu, který vyzval k jeho dobrovolnému dodržování všechny české a moravské novináře bez ohledu na jejich členství v SNČR.⁶⁰

Etický kodex novináře obsahuje tři základní body: 1) Právo občanů na včasné, pravdivé a nezkreslené informace, 2) Požadavky na vysokou profesionalitu v žurnalistice a

⁵⁹ Patterson, Wilkins: 1998: příloha C)

⁶⁰ Plhoň: 2004, kap. 4

3) Důvěryhodnost, slušnost a serióznost zvyšují autoritu médií.⁶¹ (Celé znění Etického kodexu novináře v příloze této diplomové práce.)

Dále informační etiku upravuje **Deklarace principů novinářského chování** přijatá Světovým kongresem IFJ (The International Federation of Journalists). Tuto deklaraci schválil druhý světový kongres Mezinárodní federace novinářů, konaný v Bordeaux v dubnu roku 1954. Deklarace pak byla upravena 18. světovým kongresem Mezinárodní federace novinářů, konaným v Helsingoru v červnu 1986. Tato mezinárodní deklarace se vyhláší jako norma profesionálního chování novinářů, kteří se věnují sbírání, předávání, rozšiřování a komentování zpráv a informací a popisováním událostí.

Deklarace ukládá novinářům za povinnost především respektovat pravdu a právo veřejnosti na pravdu, přinášet zprávy pouze v souladu s fakty, jejichž původ je mu znám, a používat pouze čestné metody pro získávání zpráv, fotografií a dokumentů. Dále deklarace uvádí mimo jiné, že má novinář udělat vše proto, aby se vyhnul usnadnění diskriminace na základě odlišností rasových, náboženských, sexuálních či jiných a že má novinář považovat za vážný profesionální přestupek plagiátorství, zlovolné zkreslení skutečnosti, pomluvu, urážku na cti, křivé obvinění, nepodložené obvinění, přijetí jakékoli formy úplatku s ohledem na publikování nebo potlačení zpráv a informací.⁶²

V neposlední řadě informační etiku upravuje tzv. **Netiketa** (etika v počítačové síti Internet). Netiketa je etiketa kyberprostoru, soubor pravidel slušného chování na internetu. (*„Netiquette is....the etiquette of cyberspace,...a set of rules for behaving properly online.“* Virginia Shea, *Netiquette*)

Hlavní pravidla Netikety jsou vyňata z knihy *Netiquette* od Virginie Shey a jejich deset. Patří mezi ně: Pamatujte na člověka (ačkoli ho při elektronické komunikaci za obrazovkou počítače nevidíte.) Na internetu dodržujte stejné standardy chování jako v reálném životě. (Mnoho lidí se nedrží ve svém chování v kyberprostoru stejných etických pravidel, která dodržují v reálném životě, zejména protože mají pocit, že „nejsou na očích“.) Respektujte soukromí druhých lidí. Nezneužívejte svou moc.⁶³

⁶¹ Syndikát novinářů ČR: ETICKÝ KODEX NOVINÁŘE

⁶² Plhoň P.: 2004, kap. 4

⁶³ Shea V.: *Netiquette*, online edition

3. Závěr

Etika v současné době je ve srovnání s obdobími, ze kterých pocházejí klasické koncepce stručně zmíněné v této práci, méně ucelená. Velké systémy (jako například Kantův) se vyznačovaly univerzálností a obecnější platností. V dobách, kdy byly záležitosti spojené s etikou prakticky výhradně v rukou církví, byla pravidla morálky jasně dána, jejich dodržování hlídáno a nedodržení sankcionováno.

Dnes už diktát povinnosti odmítáme, ale ani v současné době nepanuje stav jakési „amorálnosti“ či naprosté zvlé jednání. Mnohé společenské normy, zásady o tom, co je, a co není správné, reflektují křesťanské kořeny naší kultury. Stále máme například hluboce zakořeněno dualistické pojetí dobra a zla, i dnes velmi vysoko hodnotíme pravdu a ctíme základní lidská práva (jako například právo na soukromí). Často ale máme ve složitějších situacích odlišné názory na to, co je dobro a co zlo, pravda se stává stále subjektivnější záležitostí a představu hranice soukromí máme každý nastavenou někde jinde.

Naše společnost se dnes, jak naznačují i výsledky mého dotazníkového průzkumu či rozbor ukázek článků, ve kterých média pojednávají o etice v nich samých, neřídí žádnou všeobecnou a propracovanou koncepcí etiky. Mnozí se stále spoléhají na pravidla zapsaná v Bibli a interpretovaná církvemi (přičemž i zde se interpretace božských nařízení od sebe odlišují v závislosti na tom, které církvi věřící naslouchá), mnozí věří jiným etickým principům – ať už kladou důraz na následky činu (v souladu s utilitaristickým pojetím), hledají morální sílu v jednání samotném (jako Kant) či se řídí v první řadě podle stanovených společenských norem.

Přesto lidé obecně a média také pociťují potřebu existenci morálních pravidel a sami pro sebe je hledají. Média – jakožto instituce, která nejen prostředkuje, ale také velkou měrou utváří obraz reality – nejen prostředkují etickou debatu, ale i sama vytváří mnoho nových etických problémů, které řeší nejen veřejnost, ale i ona sama. Informují nás nejen o událostech, ale i o etických normách, které zároveň spoluutvářejí. Zejména se to týká médií elektronických, která se vyznačují neustále se zvyšující rychlostí, přitažlivou interaktivitou, silou obrazu (v případě televize a částečně také internetu) a přesvědčivostí umožňující jim mnohdy úspěšně konkurovat realitě.

Média a jejich moc s sebou přinášejí také specifické etické problémy, kterým čelíme dnes a denně (narušování soukromí, manipulace, zaujatost, ...). Mnozí lidé působící v médiích jsou si toho vědomi a ačkoli jsme si této skutečnosti vědomi i my (veřejnost) –

jak ukázali i respondenti v mém dotazníkovém průzkumu, když hodnotili etickou úroveň současných médií spíše negativně – možná si neuvědomujeme míru jejího dosahu a naše nespokojenost s některými praktikami médií se obvykle projevuje pouze slovy.

Někdy bývá za úkol médií považováno jejich působení jakožto „hlídacího psa demokracie“ (ačkoli u respondentů v mém průzkumu se tento názor téměř vůbec neobjevoval) a zajisté média skutečně v demokracii hrají významnou úlohu – bez informací jimi zprostředkovaných by demokracie vůbec nebyla možná. Ale možná bychom měli začít uvažovat o tom, kdo bude hlídat média. Ochrání nás před jejich mocí etické kodexy, které sama vydávají? Nebo by snad bylo vhodné vrátit se ke státní kontrole, cenzuře (a propagandě)? V současné době, kdy se stále více hovoří o manipulativních tendencích a rostoucím vlivu médií na společnost i jedince by možná stálo za to uvažovat o převrácení původní teze a začít prosazovat model „veřejnost jako hlídací pes médií“...

4. Seznam literatury

- Adamová, L., Dudák, V., Ventura, V.: 1998. Základy filosofie etiky. FORTUNA.
- Aristoteles: 1948. Rétorika. Jan Laichetr.
- Aristoteles: 2005. Magna Moralia. Petr Rezek.
- Benyovszky, L. a kol.: 2001. Filosofická propedeutika. Pastelka.
- Bystřický, J., Mucha, I.: 2004. Etika a fragmenty života. Praha.
- Bystřický, J., Mucha, I.: 2007. K filosofii médií. Praha.
- Ferjenčík J.: 2000. Úvod do metodologie psychologického výzkumu. Portál.
- Fullinwider, Robert K., 'Sissela Bok on lying and moral choice in private and public life - an amplification', the encyclopaedia of informal education, www.infed.org/thinkers/bok_lying.htm.
- Hrabal, J.: 1999. Lévinasova etika odpovědnosti k druhému – stať publikovaná v časopise Texty. (<http://www.inext.cz/texty/Book/p021.html>)
- Hvízďala, K.:2005. Jak myslet média. Máj.
- Jiráček, J. a kol.: 2005. 10 let v českých médiích. Portál.
- Jonas, H.: 1997. Princip odpovědnosti. Pokus o etiku pro technologickou civilizaci. Oikoymenh.
- Kant, I.: 1976. Základy metafyziky mravů. Svoboda.
- Lester Paul Martin: 1996. Images that Injure: Pictorial Stereotypes in Media. Praeger Publisher, Westport
- Lévinas, E.: 1994. Etika a nekonečno. Oikoymenh.
- Lipovetsky, G.: 1999. Soumrak povinnosti: Bezbolestná etika nových demokratických časů. Prostor.
- McQuail, D.: 2007: Úvod do teorie masové komunikace. Portál.
- Nietzsche, F.: 1929. Antikrist. VOTOBIA.
- Papežská rada pro hromadné sdělovací prostředky: Etika ve sdělovacích prostředcích. Vydal sekretariát České biskupské konference Praha 2000
- Patterson, P., Wilkins, L.: 1998. Media ethics: issues and cases. McGraw-Hill.

Plhoň, P.: 2004 PŘÍSPĚVEK DO DISKUZE O ETICE – INFORMAČNÍ ETIKA. VSA VOS, Brno

Ramonet, I.: 2003. Tyranie médií. Mladá fronta.

Shea, V.: Netiquette. Albion Books, Online Edition
(<http://www.albion.com/netiquette/introduction.html>)

Sokol, J.: 2007. Malá filosofie člověka, Slovník filosofických pojmů. Vyšehrad.

Syndikát novinářů ČR: ETICKÝ KODEX NOVINÁŘE (http://www.syndikat-novinaru.cz/index.php?web=1&main=5&sub=36&main_tit=Etika&sub_tit=Eticky_kodex)

Šiler, V.: 2007. Etika pro žurnalisty (studijní opora pro distanční vzdělávání). FF Univerzity Palackého v Olomouci.

Škodová, M.: 2007. Hodnocení informací v médiích (šetření). Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM) - výzkumné oddělení Sociologického ústavu AV ČR.

Trapková, L.: Etické komise a postmoralistní doba, in: Psychologie dnes 3/2005.

Trojan, M.: 2008. Média a etika (článek online). E-polis.cz.

Weischedel, W.: 1992. Zadní schodiště filosofie. VOTOBIA.

ČLÁNKY:

Adler, P.: 2008. MÉDIA: Nová etika dle MF Dnes a TV Nova. Neviditelnypes.lidovky.cz

Anderson, W. L., Shah, A.: 2007. Protection of Speech, or Protection of Political Allies? The U.S. Supreme Court and Libel. The Journal of Social, Political, and Economic Studies.

Bílek, P.: 2008. Mediální zlo. Reflex.

Cooper, T.: 2008. Between the Summits: What Americans Think About Media Ethics. Journal of Mass Media Ethics. Philadelphia.

ČTK: 2008. České televize a ATO připravují společný etický kodex. MaM.cz.

Kočí, P.: 2008. Tlustému jsem na špek neskočil, říká Janek Kroupa (rozhovor). Tyden.cz

Kuhn, M.: 2007. Interactivity and Prioritizing the Human: A Code of Blogging Ethics. Journal of Mass Media Ethics.

Perlmutter, D. D., Schoen, M.: 2007. "If I Break a Rule, What Do I Do, Fire Myself?" Ethics Codes of Independent Blogs. *Journal of Mass Media Ethics*.

Smith, J. A.: 2008. Moral Guardians and the Origins of the Right to Privacy. *Journalism and Communication Monographs*.

Syndikát novinářů: 2008. Reportáž o Moravovi je eticky sporná. *MaM.cz*

Ugland, E., Henderson, J.: 2007. Who Is a Journalist and Why Does it Matter? Disentangling the Legal and Ethical Arguments. *Journal of Mass Media Ethics*.

US Fed News Service, 2008: Students don't fear loss of privacy on Facebook, study finds.